

ՄԻՈՆ

ՄԻՈՆ

ԼԹ. ՏԱՐԻ-ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՊԵՏՏՕՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԿԵՄԻ ՀԱՅ ՊԵՏՐԱՐԳՈՒԹԵԱՆ
«ميون» مجلة ارمينية شهرية ، دينية ، ادبية ، ثقافية .

"SION" ARMENIAN MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE, PHILOLOGY.

1965

Յուլիս

Թիւ 7

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀՈՒՆՁՔԸ

Սփիւռքի բոլոր կողմերը տարածուած Հայ դպրոցները տարի մը եւս բոլորեցին ներկայ ամսուն. տարի մը՝ լի իրազոր-
ծումներով, յոյսերով եւ բազմաթիւ խոչընդոտներ ու դժուարու-
թիւններ յաղթահարելու անյուսահատ կամքով:

Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան հովանիին տակ ի-
րենց գոյութիւնը շարունակող եւ Յորդանանի մեր դաղութին հա-
յապահպանման դիւտուր ազդակնկատող Ս. Թարգմանչաց Երկ-
րորդական Վարժարանն ու Ամմանի Իւզպաշեան-Կիւլպէնկեան
Նախակրթարանը եւս յաջողութեամբ իր աւարտին բերին դպրո-
ցական 1964-1965 տարեշրջանը:

Ի դին բարոյական եւ նիւթական գոհողութիւններու պահ-
ող զոյգ այս վարժարանները, շնորհիւ երկու ազգապարծան
կազմակերպութիւններու՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ Գ. Կիւլպէնկե-
ան Հիմնարկութեան, ինչպէս նաեւ զանազան այլ մարմիններու
եւ անհատներու կողմէ եղած պարբերական նուիրատուութիւն-
ներու, կրցան տարի մը եւս շարունակել այն էական ու ազգա-
նըպաստ գործը՝ որ Հայ դպրոցինն է արտասահմանի մէջ:

«ՄԻՈՆ»ի ներկայ թիւին մէջ երեւցող տեղեկագիրները
այս դպրոցներուն, իրենց միամեայ յաջող գործունէութեան ճշը-

գրիտ եւ խանդավառող պատկերը ըլլալէ աւելի՝ են ապացոյցը թէ ուրիշ երկիրներու կարգին՝ հոս եւս Հայը իր ապագան եւ որպէս ազգային ամբողջութիւն ապրելու տենչը հիմնաւորած է մեր վարժարաններուն վրայ:

Ուրախութեան եւ խանդավառ խոհերու առիթ մը կը հանդիսանան երկու վարժարաններու այս տարեշրջանի. հունձքը կազմող շրջանաւարտները, որոնք, ամենայն ապահովութեամբ, իրենց տարիներու տքնաջան ուսումնական աշխատանքներուն հետ ու առնթիւն՝ առած են ըստ մեր ցեղային հոգեբանութեանէն, նկարագրէն եւ առաքինութիւններէն: Այս ապահովութեան գիտակցութիւնն է որ մեզ կ'ընէ ինքնավստահ՝ ըսելու թէ անոնք, ինչպէս գիրենք նախորդող շրջանաւարտները, կեանքի ասպարէզ կը մտնեն առանց կասկածներու եւ երկընտրանքներու, օտար ազդեցութիւններու գէժ պայքարելու ամենէն անհրաժեշտ պատրաստութեամբ:

Այլապէս ամենակարեւոր եւ վճռական դեր մը կը կատարէ Սրբոց Յակոբեանց Մայրավանքի Ժառանգաւորաց Վարժարանն ու Ընծայարանը, որ, անմիջական հովանաւորութեանն ու հսկողութեանը տակ Սուրբ այս Աթոռին, Հայաստանեայց Եկեղեցիի բազմազան պէտքերուն եւ պահանջներուն գոհացում կու տայ:

Վերջին յիսնամեակին մանաւանդ, աշխարհի չորս անկիւնները տարածուած մեր ազգակիցներուն հոգեւոր կեանքի պահանջները գոհացուած են առաւելաբար Երուսաղէմի Ընծայարանի շրջանաւարտներով, որոնք, իբր թեմակալ Առաջնորդ կամ պարզ հոգեւոր հովիւ փոքրաթիւ ծուխերու, Եկեղեցին դարձուցած են հաւատքի եւ ազգային ոգիի պահպանման ներշնչարան մը: Ու տակաւին, արտասահմանի մեր հանրային կեանքին մէջ իրենց կարեւոր տեղը գրաւած են Ժառանգաւորաց Վարժարանի շրջանաւարտներ կամ նախկին սաներ, որոնք իրենց մտաւորական պաշարն ու աշխատելու կամքը ի սպաս դրած են դպրոցին, թերթին կամ մշակութային եւ միութենական զանազան ձեռնարկներու:

1964-1965 ուսումնական տարեշրջանի վերջաւորութեան, չորս սաներ աւարտած ըլլալով Ժառանգաւորաց Վարժարանի քառամեայ ընթացքը՝ Ամենապատիւ Պատրիարք Ս. Հայրը Շարաթ, 31 Յուլիսին անոնց շնորհեց ուրար կրելու արտօնութիւն. անոնք կը պատրաստուին շառաշիկայ տարեմուտին անցնիլ Ընծայարանի բաժին: Միաժամանակ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը նոյն օրը սարկաւազութեան աստիճան շնորհեց երեք տիրացուներու, եւ Կիրակի, 1 Օգոստոս, Վարդավառի տօնին, կուսակիցն արեւելայ ձեռնադրեց Ընծայարանի բաժինը աւարտած աւագ սարկաւագ մը:

Միամեայ չրջանի մը փակումէն վերջ եւ նախքան յաջորդ վերամուտը, ամառնային հանդիստի այս չրջանին, անհրաժեշտ է խմբային խորհրդակցութիւններով, հրապարակային քննարկումներով եւ թերթերու էջերէն քննել մեր անհամար վարժարաններուն նիւթական եւ ուսումնական վիճակը եւ փնտռել բոլոր այն կարելիութիւնները որոնք կրնան այդ ուսումնարաններուն գոյութիւնը դարձնել աւելի՛ արդիւնաւոր եւ օգտակար:

Եթէ մինչեւ վերջին տարիները տակաւին կային անորոշութիւններ Հայ դպրոցի առաքելութեան ու նպատակին շուրջ, առնոք այժմ փարատած են վերջնականապէս, եւ տարագիր Հայ զանգուածին համար մեր ուսումնարանները այն օճախներն են, որոնցմէ նե՛րս միայն կարելի կ'ըլլայ ծաղկող սերունդին ներշնչել Հայ հոգիի բոլոր առաքինութիւններն ու նկարագրերը:

Բարեբախտութիւն մըն է եւ վերեւ ակնարկուած պահանջի զգացողութեան դրական արդիւնք այն իրողութիւնը՝ որ դարձեալ անցնող վերջին տարիներուն, Հայ վարժարանները դրուած են նիւթական աւելի բարեկեցիկ վիճակի մէջ. ու ասիկա շնորհիւ անոր՝ որ զանազան կազմակերպութիւններ եւ միութիւններ, մասնաւոր՝ Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկայէն, սկսած են ըստանձնել արտասահմանեան դպրոցներու նիւթականին հայթայթումը: Այսպէս, այլեւս գրեթէ ձերբազատ դրամական նեղ ու ճնշող կացութիւններու մտահոգութենէն, դպրոցներու վարիչ մարմիններն ու դաստիարակ-ուսուցիչները աւելի դիւրաւ եւ աւելի երկար ժամանակ տրամադրելով առիթը ունին զբաղելու հայ սոցիոլոգիկութեան եւ մանաւանդ՝ հայեցի դաստիարակութեան հրատապ հարցերով:

Իսկ խորհրդակցութիւններու առաջին եւ ամենէն կարեւոր խնդիր պէտք է նկատուի, ըստ մեզի, Հայերէնի լրիւ ուսուցման հարցը: Պէտք է խոստովանիլ որ կամայ թէ ակամայ՝ անխուսափելիօրէն Հայերէնը տարիներէ ի վեր ետ կ'երթայ դպրոցներուն մէջ ու նոր սերունդի չրթունքներուն վրայ: Փնտռել պատճառները այս վտանգաւոր կացութեան եւ արագ ու անմիջական միջոցառումներու դիմել՝ սրբազան պարտքն է բոլոր անոնց, որոնց յանձնուած է պարտականութիւնը դպրոց յաճախող պզտիկները Հայ ոգիով մեծցնելու: Որովհետեւ մենք խորապէս կը հաւատանք որ Հայերէն հինաւուրց լեզուն, ըլլալէ առաջ մարդոց միջեւ յարաբերութեան միջոց մը, է՛ եւ կը մնա՛յ նախապայմանօրէն այն ամենասուրբ աւանդը՝ որ իբրեւ Հայ ապրելու եւ բարձրանալու մեր յոյսը կը խորհրդանշէ, մեր կա՛մքը, մեր անդրդուելի փզիւն ու հաստատակամութիւնը:

Եւ ճիշդ յանուն այդ լեզուին ու անով գոյութեան իրաւունք ստացող ազգութեան՝ պէտք է ըլլայ համազգային ու միակամ, որպէսզի անթիւ գոհողութիւններու եւ տքնալման անհատնում աշխատանքի բարերար արդիւնքը իր ազդեցութիւնը տարածէ ամէն տեղ ու բոլորին վրայ անխտիր, ի փառաւորութիւն մեր Ժողովուրդին:

- Ա. Գ.

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՕՏԱՐԱԿԱՆԸ

Գերեզման այցելող կիները զահալվեժ բառերով աշակերտներուն եւ հաւատացեալներուն պատմեք էին արդէն իրենց տեսածն ու յաածք: Բոլորը սահմակած ունկնդրեք էին, առանց հաւատալ կարենալու: Շատ դժուար էր մարտել այս նոր անակնկալը:

Ճիշդ այդ միջոցին հեւասպառ կը հասնէր Մաղդաղիէնէն, յայտնելով թէ ինքը իր սւգերովը տեսած էր Վարդապետը եւ խօսած է նետը: Ներկաներուն մէջ շրջան ըրաւ զարմանքի եւ ուրախութեան չլուկ մը, նախ շփոթ եւ համբ, ապա խանդավառ, կարծես ճշմարտութիւնը յանկարծ պայթած ըլլար երկրի վրայ: Բոլորը իրարու կը նայէին, քաղցր երազէ մը արթնոցներու նման:

Թովմաս միայն այլուրացած կը գիտէր անակնկալ լուրին պատգամաբերը, ու չէր կրնար հաւատալ իր ականջներուն: Յետոյ դառնալով Մաղդաղիէնէին, որ ճառագայթի մը նման իր ուրախութիւնն ու յուզումը կը փոխանցէր շուրջիներուն, ըսաւ. «Էրուն իր քաղէ՞ս տեսար Վարդապետը»: Մաղդաղիէնէն նախ չլսեց կարծես ըստածը, յետոյ դառնալով Թովմասին, որ իրեն կը նայէր շլմորած, ըսաւ. «Էն տեսայ Վարդապետը, Ան խօսեցաւ ինծի Իր ձայնով, մպրտով, բայց մանաւանդ վէրքերովը: Անոր քովանդակ է-ութիւնը կը թրթռար, բռնկած երկնքի մը նման: Պայծառ. ու քաղցր էր այդ բխուլ մը, արիւնոտ իր ուստիւնով: Տեսածս տե-սիլք մը չէր, այլ իրական ներկայութիւնը Անոր:»

Պետրոս եւ Յովհաննէս, ցնցուած այս յայտնութիւններէն, վազեցին Արեմատեան գիւղի պարտէզը: Ըստածին պէս պարապ էր գերեզմանը, միայն ցրուած կտուներ եւ Օտարականին գլխուն վարչամակը տեսան, հինաւորաց յիշատակի մը պէս մէկ կողմ նետուած: Մենք փոթորկէն վերջ այս ճեղ-մակ նշխարները աւելի քան յուզիչ էին, մա-

հէն տառապող հոգիներուն համար: Տարա-կոյսներով լեցուն վերադարձան իրենց ըն-կերներուն քով, առանց բացատրել կարե-նալու եղածը: Այժմ լուսթիւնը զոյգ յաւի-տենականութիւններուն, մահուան եւ կեան-քին, իրարու կը հպէին իրենց հոգիին մէջ նոր ուժով եւ խմտոտով: Ձկնորս աշակերտ-ները կ'զգային զայն, բայց չէին կրնար բա-ցատրել: Արիւնոտ պատահարը որ օրերէ ի վեր նստած էր անոնց հոգիին մէջ, վերած-ւեք էր անշուսփելի բանի մը, խորհուրդնե-րով ծոցուոր մշուշի մը, որուն գերկին մէջ հանգչելու կ'երթային բոլոր առամները յա-ւիտենական հանգոյցին:

Նոյն երեկոյեան, Կղէոպաս եւ իր ըն-կերը, երկու բարեմիտ հրեաներ, Նրուսա-ղէմէն իմամուս կ'երթային, տխուր զգա-ցումներով ծանրացած: Օտարականին մահը ոչ միայն խռովելով լեցուցած էր սրբազան քաղաքը, այլ նաեւ յուսախար ըրած տարի-ներէ ի վեր իրմով խանդավառուած հոգի-ները: Իրիկնաղէմին՝ երբ արեւու գունդը իր կարմիր փառքով կը հանգչէր հորիզո-նին, եւ ծառերը իրենց գաղջ շուքը կը փը-ռէին ճամբուն վրայ, նշմարեցին որ անծա-նօթ մը իրենց կը մօտենար, կարծես թէ մօտիկ ընկ ուղէր խօսակցութիւնը: Կանգ ա-ռին, ըստ սովորութեան զինքը բարեւելու, եւ միասին շարունակեցին ճամբան:

Բաւական մը քալելէ յետոյ, ուղեւորը հարցուց իրենց թէ ինչո՞ւ ընկճուած կ'երե-ւէին, և թէ ի՞նչ էր նիւթը որուն շուրջ կը վի-ճէին: Անոնք իրեն պատմեցին Օտարականին մատնութեան եւ խաչելութեան պարագա-ները, սրտամալիկ մանրամասնութիւննե-րով: «Կը յուսայինք, ըսին, թէ Ան պիտի փրկէր Իսրայէլը, սակայն պատահեցաւ ա-նըպատիւնը: Իրաւ է թէ այս առտու դրեղ-ման դացող կիները մեզ զարմացուցին իրենց

զայ թագաւորութեան: Վերադարձած էր թագաւորը, հետեւաբար կար թագաւորութիւնը: Ուշելութիւնը օրուան մը մթնութիւնը զգած էր միայն, որպէսզի լոյսը աւելի ուժգին փայլատակէր դալիճ բոլոր ժամանակներուն համար:

Այս հանդիպումին ներկայ էր Թովմասը: Ի զո՞ւր իր ընկերները կը փորձէին համոզել զինքը թէ տեսած էին Վարդապետը կենդանի եւ խօսած հետը: Թովմասին հաստատեց մթադնած էր Գողգոթայի խաւարին մէջ: Ուշի գայլնակութենէն յետոյ, դժուար էր իրեն հաւատալ յարութեան: «Մինչեւ որ մասնակցութիւն չընդունէմ իր վէրքերը, չեմ կրնար հաւատալ քննադատ մեր բռնադատութեան», կը կրկնէր անդադար:

Շարաթ մը վերջ, աշակերտները միեւնոյն տունէն էին հաւաքուել եւ Թովմասը իրենց հետ: Յանկարծ լսեցին իրենց ընտանի ձայնը: Օտարականը ներս մտաւ, ողջունեց բոլորը եւ իր աչքերը կանգ առին Թովմասին վրայ: Եկած էր կարծես միայն թերահաւատին համար, որովհետեւ սէրը զոր ունէր իրեններուն նկատմամբ, հզորագոյն էր քան բոլոր նախատինքները անհաւատութեան: Մօտեցաւ Թովմասին, բացաւ իր կողմին վէրքը եւ հրաւիրեց կասկածողը որ շօշափէր զայն: Թովմասը չհամարձակեցաւ հպիլ վէրքին, անակնկալ այս ստուգութեանը առաջին չփութակար՝ հազիւ կողքին թոթովել: «Տէր իմ եւ Աստուծո իմ»: Օտարականը նսեցաւ անոր եւ խալիթող ժպիտով մը յարեց. «Նրանի անոնց որ չտեսած կը հաւատան, կասկածը մեծ վէրք մըն է հողիին մէջ բացող, երկուրեակ եղբայրը հաւատաքին: Երանի չեմ ապր քեզի, օսկայն քու վէրքդ կը բուժուի այն ատեն միայն երբ մատներդ իմ վէրքին հպին»:

Օտարականին Գալիլեացի աշակերտներն ու հետեւորդները, մտած ալլելա իրենց Տիրոջ յարութեան, ինչպէս նաեւ խոտուածին, թէ Ան իրենց պիտի հանդիպէր Գալիլեայի մէջ, թողուցին մասնութեան եւ աւելին քաղաքը եւ վերադարձան իրենց տեղերը: Տոմը փակուած էր Տիրոջ յաղթանակով, Որդին վերադարձած էր Հօրը, Թագաւորը՝ իր թագաւորութեան, իրենք ալ պէտք է վերադառնային իրենց խաղաղ աշխարհը, որ կը քաղցրանար Տէրերիոյ ծովա-

կէն, եւ որուն գեղածիժաղ ասիերուն վրայ առաջին անգամ տեսեր էին Վարդապետը եւ հետեւեւ Անոր:

Իրիկուն մը, Օտարականին գլխաւոր աշակերտները Պետրոսի ղեկավարութեամբ մեկնեցան որսի: Հակառակ ծովու նպատակը հանգամանքներուն, ոչինչ կրցան որսալ: Արշալոյսին, անպտուղ աշխատանքին յոգնած, վերադարձան կափառնայում: Հեռուէն, առտուան մշուշին մէջ, նշարեցին մարդ մը, որ լճեզրին կեցած կարծես իրենց կ'ապաւէր: Երբ ցամաքը ելան, անծանօթը մօտեցաւ իրենց եւ ընտանի շնչով մը հարցուց. «Ուտե՞լու բան մը ունի՞ք»: Ձեր նորը աշակերտները յուսահատ շարժումով պատասխանեցին թէ ոչինչ կրցած էին որսալ:

— Ուտկանը նախն աջ կողմը նետեցէ՛ք, բաւ անծանօթը այնպիսի շնչով մը, որ կարելի էր չհնազանդիլ: Հազիւ աւարտած այս դործադրութիւնը, ցանցը լեցուած էր արդէն ձուկերով: Ձկնորսները իրարու նայեցան. ճանչցած էին Վարդապետը որ քաղցրօրէն իրենց կը ժպտէր: Յիշեցին իրենց առաջին հանդիպումը Օտարականին հետ, նոյն տեղը՝ ուր միեւնոյն հրաշք տեղի ունեցած էր: Անոնց հողին առաջին անգամ ըլլալով զղաց յիշատակին ցաւը և արցունքներ կախուեցան իրենց թարթիչներէն:

Յետոյ երբեմնի մտերմիկ անուշութեամբ խորովեցին ձուկերը եւ նստան ճաշի: Բոլոր իրեն կը նայէին հիացիլ եւ անխօս: Լուռ են հողիները, երբ սէրէն աւելի գիտեն ուրիշ զիրար: Տառապած սիրտերուն համար չկայ աւելի քաղցր հանգիստ, քան հետախաղաղ այս սուղումը, ուր աչքերու փոխան սիրտերն են որ իրարու կը բացուին, թափանցիկ ու դողող շառաւիղումով:

Երբ յոյացաւ ճաշը, Օտարականը դարձաւ Պետրոսին, որ մինչեւ այն ատեն գլխիկոր կը մնար, եւ հարցուց. «Միմոն Յովնանու, կը սիրե՞ս Ձիա»: Հակառակ իր նկատմամբ ցոյց տրուած այս ուշադրութեան եւ դորովին, ուրացողը կարկամեցաւ յուղումէն: Պահ մը ինքզինք փոխադրուած զղաց մօտն այն կրակին, երբ ուրիշները հարցուցեր էին իրեն թէ կը ճանչնա՞ր Վարդապետը: Յիշեց պատասխանը, եւ նայուածքն Անոր՝ որ մահուան կ'ընթար մատնութեան այդ գի-

չերուան մէջ: Արցունքները կ'ազօտէին իր ալուրը որոնց կաթիլները կը բխէին իր հոգիէն: Երկիւղած անշարժութեամբ հասած իր ուժերը, հազիւ կրցաւ մրմնջել՝ «Այո՛, Տէր, դուն գիտե՛ս թէ կը սիրեմ ըզ-Քեզ»:

— Արածէ՛ ուրեմն դառներս:

Սակայն Օտարականը չի բաւարարուիր առաջին այս հաստատական պատասխանէն կարծես, եւ կը կրկնէ իր հարցումը:

— Ինչո՞ւ համար կ'ուզես տանջել դիս, կը պատասխանէ Պետրոսը, գիտես թէ կը սիրեմ զԳիւլ առաջնութենէ աւելի, եւ թէ պատրաստ եմ նուիրարեւելու կեանքս, կրկին չուրանալու համար Գոռ սէրդ:

— Հովուէ՛ ուրեմն ոչխարներս:

Սակայն Տէրը երրորդ անգամ հարցուց. «Սիւսն Յովնանու, ճշմարտապէս կը սիրե՞ս Ձիս»: Կ'ուզէր այս կերպով յիշեցնել Պետրոսին իր երեք ուրացումները, առնելով իր բերնէն երեք նոր խոստումներ սիրոյ, իր ընկերներու ներկայութեանը:

— Բայց Տէ՛ր, կը պատասխանէ Պետրոսը զրեթէ լալով, Դուն ամէն բան գիտես ու յատահ ես թէ կը սիրեմ զՔեզ:

— Արածէ՛ ուրեմն ոչխարներս:

— Ըջմարիտ կ'ըսեմ քեզի, երբ մանուկ էիր, ինքզ կը կապէիր գօտիդ եւ կ'երթայիր ուր որ ուզէիր. բայց երբ ծերանաս, ուրիշներ պիտի կապեն գօտիդ, առաջնորդելու համար քեզ մահուան ու խաչին: Ի՞մ սէրս

կղբայր է մահուան: Պիտի հայածուիք, պիտի ասապիք, որպէսզի ձեր հոգիներուն մէջ արթննան ննջող յիշատակները երկնքին, յօրինելու համար ձեր կեանքն ու դիմագիծը նման հրեշտակներու:

Մի՛ ընկճուիք կեանքի դժուարութիւններէն, վստահ եղէ՛ք թէ գերագոյն արդարութեան եւ վարձատրութեան ժամը պիտի չուշանայ անոնց համար, որ ճշմարտութեան ճամբայէն կ'երթան: Տառապանքն ու մահը ոչ միայն կը գեղեցկացնեն հոգին, այլ կուտան աւելի գեղեցիկ ձեւ մը կեանքին: Մեծ եւ հզօր է հոգին, երբ գիտէ կենալ բարձունքներուն վրայ, անկէ գիտելու անհուն խորհուրդը տիեզերքին, փռուած հեռաւոր աստղերու շուքին:

Մահը էր պահը բայց սրտառուէ՛. ապագայի արտում ու լուսաւոր մտածումը կը բացուէր բոլորի հոգիներուն խորը, տեսանելի թանձրութիւնով: Անոնց այնպէս կը թուէր թէ անցած օրերը տառապագին հոգեվարքով մը կը գոցէին իրենց աչքերը բացուող այս նոր արշալոյսին գիմաց, որ կը թուէր թէ իր յերկալոյսը պիտի չունենար: Մօտակայ ընտները արեւու ոսկիով օծուն կը կենային պղինձներու հետ հալուած հորիզոնին դէմ: Գարունը իր կանաչ մուճակներով կը շրջէր պարտէզներու եւ դաշտերու վրայ: Աշտհերտները մեծցած աչքերով կը նայէին այս բոլորին, մտածելով Օտարականի ըսածնեւուն, որոնք որքան պարզ այնքան ալ խորհրդաւոր կը թուէին ըլլալ:

(Դարումնակելի՜ 17)

Ե.

ՄԵՆԵԱԼ ԺՈՎՈՒ ՇՈՒՐՋ ԳՏՆՈՒՈՂ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ԳԻՐՔԵՐԸ

ՆԵՐԱՐԱԿԱՆ

1947-ին երբ պետկի հովիւի մը ձեռքով գտնուեցան Գուրամի ձեռագիրները, Ս. Գրական, բանասիրական եւ պատմական աշխարհի մէջ մեծ եւ անմասնաճեղք հետաքրքրութիւն յառաջ բերին: Եւրոպացի եւ Ամերիկացի ակադեմիկոսներ գիտնականներ եկան Յուդայի Անապատ՝ Մեռեալ Մովու տրեւորեան շրջակայք (Գուրամ, Մուրապա՝ եւ Այն-Ֆաշխա), ուսումնասիրելու նորայայտ ձեռագիրները, որոնք մօտ երկու հազար տարւած հնութիւն ունէին:

Տիւսիս-Սուրմեր (դասախօս Սորպոնի Համալսարանի մէջ եւ ատլանտիկ մէջը որ գիտական աշխարհին ներկայացուց Մեռեալ Մովու ձեռագիրներու գիտին յարուցած խնդիրներէն մումսէ), երբ 1958-ին Երուսաղէմ եկաւ, Երուսաղէմի Պաղեստինեան Թանգարանի մէջ ուսումնասիրելու Գուրամի ձեռագիրները, հետեւեալը կը գրէր. «Քանի մը ամիս առաջ կրցայ ճննել, Թանգարանին այն սրահին մէջ ուր տնոնք (ձեռագիրները) հաւաքուած են, եւ ուր գիտնականներու փոքր խումբ մը կը գրադի տնոնք ուսումնասիրութեամբ, մեծ թիւ մը այդ բանկագին հատուածներէն: Ի՞նչ յազում պատմաբանի համար, որ իր ձեռքերուն մէջ կ'ընէ եւ տող առ տող կը կարդայ երկու հազար տարւած այս ձեռագիրները, որոնք կը պարունակեն գաղտնիքները խորհրդաւոր աղանդին, որ հաստատուած էր Մեռեալ Մովուն մօտ, այն անապատին մէջ՝ ուր Յիսուս Նազարէթցին հանդիպեցաւ Յովհաննէ Մկրտիչին» (Dupont-Sommer, Diogene, էջ 93):

Մեռեալ Մովու շուրջ գտնուող ձեռագիրները նոր լոյս եւ յայտնութիւններ բերին հին կրօնական աշխարհի, երկական կրօնի, բրիտանիկութեան ծագումն ու պատմութեան, Աւետարաններու եւ Առաքելական

քաղքերու ծագումն ու մանաւանդ Նսանա-կան խորհրդաւոր աղանդին մասին, ամբողջական, կազմակերպութեան եւ վարդապետութեան մասին:

«Այս ձեռագիրները, կը գրէ դարձեալ Տիւսիս-Սուրմեր, որոնք շատով հռչակ պիտի ստանային «Մեռեալ Մովու ձեռագիրներ» անուն տակ, ապահովաբար կը կարգէն ամենէն կարեւոր գիտներէն մէկը՝ որ երկար ժամանակէ ի վեր տեղի ունեցած ըլլալ պատմական եւ բանասիրական գիտութիւններու կալուածին մէջ» (Dupont-Sommer, Diogene, էջ 89-90):

Յուդայի Անապատին մէջ գտնուող ձեռագիրներու գիտը նկատուեցաւ «արդի ժամանակներու ամենէն գրայացունցը» ու ասիկա առանց չափազանցութեան, որովհետեւ այս գիտին տարածութիւնը եւ բերած նպաստը Ս. Գրականն ու Արեւելեան գիտութիւններուն՝ կ'անդամացնի իրապէս ամեն նախաստեղծ:

M. W. F. Albright (ծանօթ մեկնիչ եւ հնագետ), Գուրամի ձեռագիրներու գիտին համար յայտարարեց թէ ան ա'ջ միայն ըզգայացունց գիտ մըն է, այլ «արդի ժամանակներու մեծագոյն գիտը անվիճելիօրէն» (Bulletin of the American Schools of Oriental Research, 1948 Մեպոս, էջ 2):

Ուրիշ գիտնական մը, G. E. Wright, 1948-ին Գուրամի ձեռագիրներու մասին իր գրած մէկ յօդուածին մէջ ի միջի այլոց կ'ըսէր հետեւեալը. «Ամենէն կարեւոր գիտը որ երբեք չէ կատարուած ըլլալ Հին Կտակարանի մարզին մէջ» (Biblical Archaeologist XI, 1948 Մայիս, էջ 21):

Գերմանացի գիտնական մը, Ch. Burckhardt, 1957-ին գրիմ մը լոյս ընծայեց, ուր կը թուէր Գուրամի ձեռագիրներու մասին գրուած յօդուածներու եւ ուսումնասիրութիւններու ցամաք. ամենք թիւը կը հասնէր 1538-ի, եւ ասիկա տակաւին 1957-ին: Այդ

Գուրբանի ձեռագիրներու ուսումնասիրութեան համար, որում կ'աշխատակցին գաճազան ազգերէ ակաճաւոր գիտնականներ: Անոր անունն է *Revue de Qumran*, որում առաջին քիւր լոյս տեսաւ 1958 Յուլիսին: Միջազգային նկարագրով հանդէս մըն է ամ, ուր լոյս կը տեսնեն յօդուածներ ալ միայն փրանսերէնով, այլ նաեւ գերմաներէնով, անգլերէնով, սպաններէնով, իտալերէնով եւ յատկեներէնով:

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐՈՒ ԳԻՒՏԸ

1947-ին, գարնան օր մը, Մեռեալ Մովսէս արեւմտեան եզերքը, Խըրպէր-Գուրբան կոչուած անտառներու դաշտին ոչ շատ հեռուն, Թա'ամրէի պետկի գեղախումբէն երկտասարդ հովիւ մը՝ Մաւհամմէտ Էտ-Տիպ, կը փնտռէր կորսուած այծ մը: Քիչ մը համզատաճալէ ետք եւ իր կարուած այծը գտնելու յայտով երբ շրջակայքը կը դիտէր, դիմացի ժայռերու լանջին կը ճշմարէտէն ննջ մը: Հետաքրքրութեամբ մտնած գետնէն քա մը անցնելով կը մտնէ մեղքին. անոր մէջէն փշրուած առարկաներու աղմուկը իմանալով կը վախճայ: Նրեկոյեան, Մաւհամմէտ Էտ-Տիպ դէպքը կը պատմէ իր գարմիկին՝ Անվէտ Մաւհամմէտին:

Յաջորդ առաւօտուն երկուքը միասին կու գան նոյն տեղը, քարայրը: Անոնք կը յաջողին խոռոչէ մը ներս մտնել եւ գտնել ութը կուծեր, որոնցմէ եօթը պարապ էին, մինչ միոյն մէջ կը գտնուէին երեք գլաններ: Խեղճերը ապշահար, չէին գիտեր թէ ինչ բանն. կը խորհէին գաճազ սամիլի Ռեքզեհէմ եւ ցոյց տալ իսլի-Իսկէմտէր-Մահին անունով հնավաճառի մը:

Ռեքզեհէմի մէջ, խորհելով թէ մագաղաթները առորներէ լեզուով դուռն են, կը տանին Նրուսաղէմի աստուծոց Ս. Մարկոս վանքը: Մինչ այդ քարայրին մէջ կը շարունակուին քննութիւնները ու կը գտնուին ուրիշ գլաններ եւ հատուկաորներ եւ: Անոնք՝ Նրուսաղէմի Համալսարանը կը յաջողի անգմէ երեք հատ գնել: Նոյն համալսարանին դասախօսներէն E. L. Sukenik կը ձանջնայ ձեռագիրներու հնութիւնը եւ կ'եմքաղէր թէ անոնք ժամանակն ծագում ունեցած պէտք է ըլլային:

Աստուծոց Ս. Մարկոս վանքի եղիսկուպսը Աքամաս, իր կարգին կը գնէ չորս ձեռագիրներ, եւ 1948-ի Փետրուար ամսուն ցոյց կու տայ J. C. Trever-ի եւ W. H. Brownlee-ի, որոնք անգամ էին Նրուսաղէմի Ամերիկեան Արեւելեան Հնագիտութեան Դպրոցին: Այս երկու գիտնականներն ալ իրենց կարգին կը մկատեն գիտին քաջառիկ կարեւորութիւնը եւ մասնաւոր արտօնութիւն կը ստանան մագաղաթները լուսանկարելու: Աքամաս եղս. 1948-ին, Պաղեստինի դէպքերուն, կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ, իր հետ տանելով ձեռագիրները: 1954-ին հրեաներ կը գնեն այդ ձեռագիրները 250,000 Տոլարի:

1948 Յուլիսին հնախոյզներ կ'երբան Գուրբան, այն քարայրը՝ ուր ձեռագիրները գտնուած էին: Այս քարայրը գիտնականներու կողմէ յետոյ ստացաւ Գուրբան Թիւ 1 Գարայր (1 Q) անունը: 1949 Փետրուար 15-էն մինչեւ Մարտ 5, Յորդանանի Հնութեանց Տնօրէնութիւնը, Նրուսաղէմի Ս. Գրոց եւ Հնագիտական Դպրոցը եւ Նրուսաղէմի Պաղեստինեան Հնագիտական Թանգարանը կը սկսին Գարայրի սիւսնետարիկ ուսումնասիրութեան: Անոնք, օժանդակութեամբ Նրուսաղէմի Ամերիկեան Հնագիտական Դպրոցին, կը շարունակեն փնտռութիւնները եւ գտնուող ձեռագիրները հետզհետէ կը հրատարակեն: Աշխատանքները յառաջ կը տարուին առաջնորդութեամբ G. Lankester Harding-ի (Տնօրէն Հնագիտութեանց բաժնին) եւ Հայր Տը-Վայի (Տնօրէն Նրուսաղէմի Ս. Գրոց Դպրոցին):

Ձեռագիրներու հարկիւրտը պատահիկներ, ձեռք բերուած Գուրբան Թիւ 1 Գարայրէն (1 Q) կը յանձնուին D. Barthelemy-ի (Տարինիկեան) եւ J. T. Milik-ի (Քաղկեդոնի եկեղեցական): Սոյն գիտնականներու մեծաբանական ուսումնասիրութիւններէն ետք, մագաղաթեայ ձեռագիրները, ինչպէս նաեւ գտնուող առարկաները իրենց լուսանկարներով լոյս տեսան առանձինն հատարով մը՝ *Discoveries in the Judean Desert-I. Qumran Cave I, By D. Barthelemy. o. p. and J. T. Milik (Oxford 1955)*:

Միւս կողմէ Նրուսաղէմի Ամերիկեան Արեւելեան Հնագիտութեանց Դպրոցը լոյս կ'ընծայէ ամբողջական ծալիւն (1 Q. Is.

ա.), Ամբակումի Մեկնութիւնը, եւ Համայնֆային Կանոնը: Գումրանի առաջին գրականները, որոնք իրացուցան հրէից կողմէ, ուսումնասիրութեան առարկայ եղան եւ մասնակի կերպով հրատարակուեցան Suke-nik-ի կողմէ եւ 1954-ի վերջաւորութեան լոյս տեսաւ երեք ձեռագիրներու ամբողջական հրատարակութիւնը: Այդ գործերն են. Պատերազմի Կանոնը, Լուսոյ Որդիներու Պայքարը աւարի Որդիներուն դէմ, Տագերու

Հաւաքածոյ մը եւ Յայիէն պատռիկներու գլան մը (1 Q. Is. b.):

1951-ի Գեկտեմբերին, երբ հնագէտներ գրադած էին Գումրանի պեղումներով, Թաւմեշիէներ նրաւադէմ կը բերեն ձեռագիրներու խումբ մը, գտնուած 1950-ի ամսան վերջաւորութեան Մարապպաթի շրջանին մէջ, որ կը գտնուի նրաւադէմի հարաւը. Մեռեալ Մովէն 5 մ., իսկ նրաւադէմէն 25 մ. անդին: Գիտնականներ կը

Գումրան, Առաջին Քարայր

հաստատեցի քեզ գտնուած մագաղաթներում մեծ մասը կու գար երէից Բ. ապստամբութեան (132-135 Յ. Բ.) :

Յաջորդ տարիին (1952 Յունուար 21 - Մարտ 3) հետախոյզներ պնդեցին նոյն քաղաքները եւ յաջողեցան դուրս բերել անկէ ճոր բնագիրներ: 1952-ի Փետրուարին Թա'ամբերէհներ կու գան Գումրան եւ կը գտնեն մագաղաթներու երկրորդ քաղաք մը (2 Ղ), առաջին քաղաքէն քիչ մը աւելի անդին. որոնց բովանդակութիւնը գրեթէ նոյնն էր Գումրանի առաջին քաղաքի մագաղաթներու բովանդակութեան:

Նրուսաղէմի Ս. Գրոց Դպրոցէն, Ամբրիկեան Հնագիտական Դպրոցէն եւ Պաղեստինեան Թանգարանէն հետախոյզներ նոյն տարուան Մարտ ամսուան կ'երթան եւ կը յաջողին գտնել ձեռագիրներու երրորդ քաղաք մը, նոյն շրջանին մէջ (3 Ղ) :

Երրորդ Գաղաթի գիտը վերջինը պիտի չըլլար: Նոյն տարուան Յուլիսի կէսերուն երբայէ՝ Միքսի մէջ (Նրուսաղէմէն 14 քմ. դէպի հարաւ-արեւելք եւ մօտաւորապէս 3 քմ. դէպի հիւսիս-արեւելք Մար Սաղայի նշանաւոր մենատաւանէն) պետկիներ նոր գիտ մը կ'ընեն. Բիւզանդական հին վանքի մը մատենադարանին ձեռագիրները կը գտնուին: Մատենադարանին մնացորդները կ'առատագրուին գետնայարի տեղէ մը:

Լուվրէի (Պելինգա) Համալսարանը, առաջնորդութեամբ Prof. Langhe-ի, կը կազմակերպէ Պելինգական արշաւախումբ մը 1953 Փետրուար-Ապրիլին:

1952 Յուլիսին Թա'ամբերէհներ Նրուսաղէմի շուկաներուն մէջ շրջագայութեան կը դնեն պատառիկներ, որոնց գիտի վայրը դժուար կ'ըլլայ որոշել: Գիտնականներ կը լազողին մաս մը գտնել անոնցմէ որոնք կը պարունակէին երրորդեան Նրկոտաւան Մարգարէից յումարէն քարգմանութեան կարգ մը մասերը: Զեռագիրները կը պարունակէին նաեւ Աստուածաշնչական էջեր երրորդերէնով եւ կարգ մը վաւերութեան քարտերէնով եւ յումարէնով: Առանց կու գային Յ. Բ. առաջին դարու վերաբարձութեան եւ երկրորդ դարու սկիզբէն, երէից Բ. ապստամբութեան, որովհետեւ ըստ մտանագտնելու՝ այդ շրջանից է որ ձեռագիրները պահուեցան քաղաքներու մէջ:

Ամենէն զգայացունց գիտը սակայն Գումրանի Թիւ 1 Գաղաթէն ետք կատարուեցաւ 1952 Սեպտեմբերի սկիզբը: Նրկոյ մը Թա'ամբերէհներէն խումբ մը նստած վրանին տակ երբ կը խօսին կատարուած գիտներու մասին, ծերունի մը կը պատմէ հետեւեալը. բաւական տարիներ առաջ, իր երիտասարդութեան, երբ Գումրանի շրջանին մէջ որսորդութիւն կ'ընէր, կը հետապնդէ վերաւորուած կախաւ մը, որ յանկարծ կ'անհետանայ ճեղքի մը մէջ, որ հետո չէր Գումրանի աւերակներէն: Ան իր որսը կը գտնէ ինկած քաղաքի մը մէջ, ուր կը տեսնէ նաեւ ինքն ինքուան լամբար մը եւ ուրիշ կարգ մը հին առարկաներ, որոնք հետը կը վերցնէ:

Հոն գտնուողները լարուած մտիկ ընելէ ետք ծերունիին պատմութիւնը եւ տեղագրական անհրաժեշտ տեղեկութիւնները առնելէ ետք կը փութան Գումրան: Չունենալով կ'իջնեն քաղաքի մը կը սկսին փորել հարաւ-արեւելք քաղաքի տեղի վրայ: Բաւական փորելէ ետք կը յաջողին գտնել ձեռագիրներու հազարաւոր պատառիկներ. ու այն ձեռով կը վարձատրուի իրենց քաղաքի մը եւ յարաւորութիւնը: Քանի մը շաբաթ ետք կը սկսին այցելութիւնները գիտական հիմնարկութիւններուն: Սկիզբը պետկիները կնդդ հետքեր չայց կու տան, ապա կերպով հետապնդելու համար իրենց փնտռումները, ապա հետախոյզներ կը յաջողին ճշգրիտ տեղեկութիւններ փոխել: Նոյն տարուան Սեպտեմբեր 22-ին Հայր Տրվայ եւ Milik, օժանդակութեամբ Պաղեստինի Թանգարանի եւ Հնագիտութեան Տնօրէնութեան, կը յաջողին ազատագրել մագաղաթներու հարիւրաւոր պատառիկներ: Այս քաղաքը ստացաւ Գումրան Թիւ 5 Գաղաթը (5 Ղ) անունը, մինչդեռ կախաւին քաղաքը կը ստանար Գումրան Թիւ 4 Գաղաթը (4 Ղ) անունը: Քիչ մը անդին գտնուեցաւ ուրիշ քաղաք մըն ալ Գումրան Թիւ 6 Գաղաթը (6 Ղ), ուրկէ կու գար պատառիկներու ծրար մը:

Գումրան Թիւ 4 Գաղաթի (Պետկիներու կողմէ գտնուած) ձեռագիրներու մագաղաթները հետգիտելէ կը գտնուին մաս առ մաս եւ համաձայնութիւնը կը յետաձգուի մինչեւ 1956: Մեծ գումարներ անհրաժեշտ էին եւ ասոր համար կոչ ուղղուեցաւ աշխարհի գի-

տական բոլոր հիմնարկութեանց: Յորդանանի Կառավարութիւնը մասնակցեցաւ 15,000 Սքերլինով: Բոլոր այս հառաւորութիւնները այսօր հաւաքուած են Երուսաղէմի Պաղեստինեան Թանգարանին մէջ:

Քարայր Թիւ 4-ի ձեռագիրները այնքան շատ էին թիւով, որ գիտնականներու եւ մասնագէտներու յատուկ խումբ մը կը պահանջուէր: Փափաք կար որ տարիկա ըլլար միջազգային եւ միջշարժանական: Այս ձեռագիրներու ռուսամասերութեան համար Երուսաղէմ հրատարակեցաւ ակադեմիայի գիտնականներ Ուաշինկթընի, Մանչեսթրի, Օքսֆորտի, Փարիզի եւ այլ համալսարաններէն: Ձեռագիրներու ամբողջութիւնը, ըստ Միլիկ-ի, լոյս պիտի տեսնէ 10 հատորներով: Շնորհիւ մասնագէտներու տնայաճաճ աշխատանքներուն, արդէն լոյս տեսած են երեք հատորները, որոնք են.

Discoveries in the Judaean Desert, I. «Qumran Cave I», by D. Barthelemy o. p. and J. T. Milik (Oxford 1955).

Discoveries in the Judaean Desert, II.

(Շարունակելի 1)

«Les Grottes de Murabba'at», par p. Benoit o. p., J. T. Milik et R. de Vaux o. p. (Oxford 1961) Two Volumes.

Discoveries in the Judaean Desert, III. «Les Petites Grottes de Qumran. Exploration de la falaise. Les Grottes 2 Q, 3 Q, 5 Q, 6 Q, 7 Q - 10 Q». Par M. Baillet, J. T. Milik et R. de Vaux. o. p. (Oxford 1962) Two Volumes.

1955-ի գարնան իջնադէպ-Գումրանի դաշտերու կողերուն վրայ գտնուեցաւ չորս հոր քարայրներ (7 Q- 10 Q), որոնք դժբախտաբար թիւով միջ ձեռագիրներ կը պարունակէին: Նոյն շրջաններուն հովիւ մը կը յաջողէր դուրս բերել գլան մը, շատ վնասուած, որ կը պարունակէր երկուսուսում փոքր Մարգարէներու բնագիրը, գրուած Բ. Դարու սկիզբը:

Վերջապէս 1956-ի սկիզբը պետեմիները գտան 11-րդ քարայր մը (11 Q), որ պիտի ըլլար վերջինը՝ այս քարայրը իր կարեւորութեամբ կարելի է քաղաքային Գումրանի 1 եւ Թիւ 4 քարայրներուն հետ:

ՆԵՐՍԵՃ ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ԵՐԻՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅ

Ունկնդրեցին երեքն ալ վայելչագեղ գիտութեան
Գաղտնիքներուն՝ որ իրենց Սուրբ Մեսրոպէն կու գային.
Թրքբռացին դաշնօրէն մատներն անոնց լուսածին
Հայ բարբառի բազմալար քնարին վրայ ոսկեճայն:

Ընդելուզուած գոհարներ էին բառերը գոգցես
Մետաղին վրայ մտածման՝ ուր քոիչքն էր քարացած
Թռչուններու բոցաթեւ եւ ամպերու լուսամտ.
Կը գուշակուէր մութին մէջ երկինքներու դուռն անտես:

Քանի՜ ցայգեր լուսցուցին, քանի՜ նրագներ լուսաթով
Շուքերն անոնց խնկարոյր երկարեցին խորհուրդով
Կամարներուն տակ վանքի մը ծովահարս գեղանի.

Եւ այսօր, երբ դեռ կը զգայ անհուն ծարաւն իր հոգւոյն
Մատենին վրայ գլխահակ խարտեաշ հայկակ մը տծգոյն,
Վարդ մը անոնց մատներէն ծաղկած ընդմիշտ կ'արիւնի...

ԱՐՄԷՆ ԵՐԿԱԹ

ԱՂՕԹՔ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ

Ջաղօթս մեր տացու՛մ քեզ Տէր,
ի գաւիթս նոք երուսաղէմի...

Տէ՛ր, եթէ Դու բանաս շրթներն իմ փակուած,
եւ լեզուիս ալ փակես կապերն ամբակուռ,
Բերանս ըզՔեզ պիտի օրհնէ իբր Աստուած,
Ամէն օր երբ արշալոյսին՝ բացուի դուռ:

Եթէ ինծի մաքուր յոյսի մը անգայտ
Տաս խոստումը ապագայի եւ շընորհ՝
Քեզ տեսնելու իբրեւ լոյսի ճառագայթ,
Պիտի բաղխեմ դուռն երկնիդ լուսաւոր:

Կարդամ պիտի անունըդ սուրբ եւ բարի,
Գաւիթներուն մէջ այս տանըդ խնկահոտ:
Պիտի երգեմ զայն ի քաղցր լուր աշխարհի,

Երբ աստղերը մարին ամէն առաւօտ,
եւ արեւը, կենդանարա՛ր սուրբ Հոգի,
Մեր սրտերու աղջամուղջին վրայ ծագի՜ր...»

ՀՄԱՅԵԱԿ ԳՐԱՆԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ ՂԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

(FREE LIBRARY, PHILA. PA., U.S.A.)

Rare Books Department

է.

ԶԵՌԱԳԻՐ ԹԻԻ 124 — ԱՆԹԱՐԳ (Համայնիս)

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ.—

Զեռագիրս որ կը կոչուի «ԱՆԹԱՐԳ» կամ «Համայնիս» գրուած է երկար թուղթի վրայ (Scroll)։ Կը բռնադաշէ Հաճի Արաւամ Գամելվանեանի բախտագուշակութիւնները (Horoscope)։ Թուղթի երկարութիւն՝ 4 սմ. եւ 62 սմ.։ Լայնք՝ 8 սմ.։ Նիւթ՝ թուղթ։ Կերպարան՝ հինցած, ծակծկած, շատ տեղեր թուղթերով փակցուած եւ նորոգուած։ Գրութիւն՝ մաքուր նոսրգիր։ Լուսանցազարդէ՝ շրջանակուած լուսանցազարդեր որոնք ընդհանրապէս կարմիր, կանաչ եւ կապոյտ գոյներով են, ուղղաձիգ են զուգահեռական ուղղութիւններով։ Մանրանկարք՝ թիւով եօթ. գունաւոր, արդի եւրոպական նմանութեամբ նկարներ են եւ կը ներկայացնեն կրօնական նիւթեր։ Գրիչ՝ Վանեցի Հաճի Արաւամ Գամելվանեան։ Թուական՝ Դեկտեմբեր 16 ՌՄԿԵ=1265+551=1816 Յ. Բ.։ Ստացող՝ Կարապետ որդի Մարտիկ Պարսեֆերեանի։ Նրկարդ գրիչ՝ Պետրոս որդի Մարիամի։ Յիշատակարանք՝ երեք։ Թերութիւն՝ սկիզբին մաս մը կը պակսէ Նկատողութիւն՝ ձեռագիրս արւեստի մէծ գործ մը չի ներկայացներ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻԻՆ.—

Ա.— Ս. Ներսէս ԾնորՀալի Հայրապետի «Հաւատով խոստովանիմ» աղօթքը։ Թերի մասին պատճառաւ կը սկսի «Քննող զաղտնեաց» Համարի զգի ի ծննդենէ սբ. աւագանիին բառերով։

Բ.— Մարիթան զօրաւոր ընդդէմ արհաւ-

րաց դիշերայնոց. ասացեալ սրբոյն Գրիգորի Նարեկացուն— մականգրուած «Ընկալ քաղցրութեամբ»։

Գ.— «Որդի Աստուծոյ Կենդանոյ Օրհնեալ» — զարմեալ Գրիգոր Նարեկացիի։

Դ.— Աղօթք վասն կապանացի զիւաց եւ կախարդաց։ — «Թագաւոր Հոգի ապաւէն ծարաւելոց փրկիչ նեղելոց»։ Աղօթքին վերջաւորութեան կայ հետեւեալ յիշատակարանը. — «Եւ լիցի պահապան ծառային Աստուծոյ ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ. չար իշխանքն հալածին — որք ընդ ծառայս քո մարտնչին — երեւելով նշան խաչին — աներեւոյթ կործանեսցին»։

Ե.— Բժշկութեան Աւետարան «Մբ. աւետարան որ ըստ Մատթէոսի» (Հատուած Թ. 27-34)։

Զ.— Աղօթք սրբոյն Գէորգայ լիցի պահապան ծառային Աստուծոյ (անունը Հաւանորէն «Կարապետ» ջնջուած է). սուրբն Գէորգ ընդ աջմէ եւ Մէլիէոփոս ի ձախմէ եւ սուրբն Թէոդորոս չօլանի եւ պահապան սր աստուածածին կոյսն Մարիամ օգնական եւ պահապան եղիցի ծառայի Աստուծոյ (անունը ջնջուած)։

Է.— Աղօթք սրբոյն Փոկասու եպիսկոպոսի։ Սուրբն Փոկաս խնդրեաց յԱստուծոյ եւ ասէ թէ որք իշխեն զիս ի վերայ ծովուն փրկեալ Տէր Ած Յս Գո ի յալեկոծութենէ զնոսայ բարեխօսութեամբ սր աստուածածնին եւ սր Հայրապետին Փոկասու ազատեալ յամառելոց զծառայս Աստուծոյ (ջնջուած) Մարիեամի որդին Պետրոսին։

Ը.— «Գիրք վասն գլխացաւի եւ նուազ լայն...»

Թ.— «Գիրք վասն աղամացաւի ... յիշեալ զսբ Հրեշտակապետն անթիպայ եւ գ ծունդը դիր եւ իսպ հանէ իրենց եւ առ ժամայն առգտեա աղամացաւի»:

Ժ.— «Գիրք վս պահպանութեան» (անձնական աղօթք Կարապետի կողմէ, խնդրելով պահպանութիւն ամէն տեսակ չարիքէ):

Նօթք.— ա.— «Նարձեալ ով զայս դիրս ի վրան պահէ ի վախճալ թէ ի դատաստանէ եւ թէ այլ ցեղ փորձութեան»:

Բ.— «Գիրք չար պահի եւ չար սրճաթի գրէ մշկօմ եւ կարմիրով եւ կամ զաֆրոսն ոմ»:

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ.—

2. Խաղաղիրս կը պարունակէ եօթը գլխաւոր մանրանկարներ, կանչչորակ եւ ոսկեղօծ, ջրվանակներու մէջ առնուած զոյգ շրջագծերով, 5-5 սմ. արմազգիծով: Ծրբջանակները տակ տակի դրուած են, մէջը հետեւեալ արձանագրութիւններով.—

1. «Այս բոլորակս զմարդու զազանդն խափանէ եւ ք սէր ամ ցեղից եւ գող ոչ մերձեալ ծառային այ» (հոս անունը կայ ջրնջրած):

2. «Այս բոլորակս սէր առնէ թէ կնոջ եւ այլ ամ ցեղ պատահարաց փրկէ ու ազատէ»:

3. «Այս պօլօրակս զանձնունդն ծնունդաւոր առնէ չարկամ լեզու կապի աստուծո վայ ծառա» (չարձեալ անունը մը ջրնջրած):

4. «Անուամբ այ, այս զմտամոլոր մարդն մտածական առնէ եւ չ իմաստութիւն ամ ցեղ բանի եւ դործի յաջողութեան, ծառային այ» (անունը ջրնջրած):

5. «Այս ինչ խնդիրք ունիս ու աւագ կամ թագաւոր կամ դատաւորաց ժով մտանէս նահ սվ ծառային այ կարա (մնացեալը ջրնջրած եւ հետագայ գրիչի մը կողմէ տարբեր մեկնոմ է եւ տարբեր գրիչով աւելցուած գմարդեան(?) որդին Պետրոսի»):

6. «Այս ի բազուկը կապէ ամ բանդ յաջողի եւ սէր առնել տայ ծառային այ Կարապետին» (անունը ջրնջրած եւ գրեթէ անընթեռնելի):

7. «Այս բոլորակս ի վրաստ պահեն գինջ որ յուսա կատարի այ Հրամանով, առ ծառային»

ուայ (ջրնջրած եւ հետագային գրուած վերեւի ձեւով.— «Մարգեամին(?) որդին Պետրոսի լինի օգնական պահպան ամէն»):

Առնցմէ զատ կայ իմալեութեան նկար մը գունաւոր. ամպեր եւ գոց կապոյտ երկինք: Յիսուսի կողէն արիւն եւ ջուր կը ցայտէ, առաջինը սկիհի մը մէջ կը լեցուի, իսկ երկրորդը՝ ամանի մը մէջ:

Երրորդ գունաւոր մանրանկար մը— մէկը նստած, հաւանաբար Մատթէոս Աւետարանիչ, գրիչը ձեռքին եւ հրեշտակ մը կ'աւետէ: Նկարին կը յաջորդէ Մատթէոսի Աւետարանէն հատուած մը (Մատթ. Թ. 27-34):

Երրորդ մանրանկար մը Մարկոս Աւետարանիչ: Նստած, առիւծը ոտքերուն առջեւ: Կը հետեւի հատուած մը Մարկոսի Աւետարանէն (Մարկ. Ա. 28-34):

Չորրորդ մանրանկար Դուկաս Աւետարանիչ: Նստած գրիչի ձեռքին. ձուլ մը իր ետին կանգնած: Կը յաջորդէ հատուած մը Դուկասի Աւետարանէն (Դուկ. 2. 12-19):

Հինգերորդ մանրանկար մը Յովհաննէս Աւետարանիչ: Նստած բնութեան կանաչութեան մէջ, Սուրբ Հոգին ճառագայթածն կ'իջնէ գլխուն վրայ: Կը յաջորդէ աւետարանական հատուած մը (Յովհ. Ե. 1-19):

Աւետարանիչներու մանրանկարներուն կը յաջորդէ բոլորակ մը եւս, մէջը՝

«Այս բոլորակս զթնամին խափանէ եւ զլեզուս կապէ եւ զմարդ սիրել տա, այ ծառայ (ջրնջրած) համայնիս»:

Վեցերորդ մանրանկար Ս. Սարգիս զօրավար հեծած ձիու վրայ իր որդւոյն Մարտիրոսի հետ. երկնքէն ճառագայթներ ուղղուած են իրենց: Նկարին տակ կայ «Աղօթք առ սբ Գինգորն Քսի»: Աղօթքի վերջաւորութեան նոյն հետագայ գրիչին կողմէ գրուած է «Մարգեամու(?) որդին Պետրոսին»:

Եօթներորդ մանրանկար Ս. Գէորգի, ձիու վրայ հեծած, վիշապը սպաննած իր նետով:

Կը յաջորդէ աղօթք մը. «Աղօթք սրբոյն Գէորգայ. ...»:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՔ.—

Ա.— «Որդի Աստուծոյ Կենդանույ Օրհնեալ» աղօթքէն ետք—

«Յիշատակարան — անուն «ԿԱՐԱՊԵՏ».

այս համայնիւ Տ վանէցի կարապետին է թիւ ՌՄԿն»:

Բ.— Ձեռագրի վերջաւորութեան.—

«ԹՎին ՌՄԿն ղեկտեմբերի ամսեան ԺԶ օրի աւարտեցաւ այս ծաղկաւէտ համայնիւ ձեռամբ Խառնաձորեցի Գամելվանեան մահատրոի արբանձմին յա որոյ հարձ եւ եղբարձ ու որ զայս համայնիւ ընթեռնու միով հայր Միւս յիւնցէ՞ զստորաւաստական ծառայս ձեր որ եւ գու յիւնցողդ յիւնալ լինիք առաջի անմահ դառին աստուծոյ»:

Գ.— Յիշատակարան կարմիր ձեռնով.—

«ԹՎին ՌՄԿն ղեկտեմբերի ամսեան ԺԶ օրին բարտեպօլ ձեռամբ անաթման մահատի արբանձմին զրեցաւ այս. այս համայնիւ վանեցի Կարասաֆարեանց Մարտուարի որդի կարապետին է ան բարեաւ եւ խաղաղութեամբ վայելում տացէ ամէն»:

Ը.

ՁԵՌԱԳԻՐ ԹԻՒ 121 — ՄԱՆՐՈՒՍՈՒՄ (Ժամագիրք)

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ.—

Ձեռագիրս Հայց. Եկեղեցւոյ Ձեռաց Ժամագրքի համառոտեալ օրինակ մըն է, գրուած ԺԳ. Դարուն: Մեծութիւն 11-5X8-2 ԽՏ-3 սմ., 16 տող իւրաքանչիւր էջի վրայ: Նիւթ՝ մազաղաթ: Գրութիւն՝ բոլորգիր: Թերթք՝ 227: Յատկանիշ՝ մանրամասն խաղաղեալ եւ սկզբնաւոր կարմիրով գրուած: Կողք՝ տախտակեայ կաշեպատ (մաշած): Հանգամանք՝ գուցացուցէ: Պահպանակ՝ չկան: Լուսանցադրոգ՝ կան մէջ ընդ մէջ պարզ նոյններով: Թաւական՝ 9ԿԳ—763

551—1314 ի թագաւորութեան Օշինի եւ ի Հայրապետութեան Տեառն Կոստանդինի: Տեղի՝ Դրաղարկ վանք: Գործը աւարտած երկրորդ գրիչի մը կողմէ երուսաղէմ զաղաքի Ս. Հրէշտակապետաց վանքին մէջ: Գրիչ՝ առաջին գրիչ հեղբայր ոմն Ստեփանոս, երկրորդ գրիչ հասարակական գրչակ Ստեփանոս: Ստացող՝ երկրորդ գրիչէն Կիրակոս քահանայ: Նկատագրութիւն՝ երկու գրիչներն ալ Ստեփանոս անունը կը կրեն, մին սկսած է գործը Դրաղարկ վանքին մէջ եւ միւսը աւարտած է զայն երուսաղէմի մէջ: Ձեռագրիւ վերջին թերթին

Գ.— Յիշատակարան սինակի աջ լուսանցքին, մէկ տողի վրայ գրուած.—

«Կարապետութիւնը զչար ակն եւ զչար լեզու եւ ամ կարապետութիւնը կապեցի ի դէմ ծառայիս այ Կարապետին: (Կարմիրով) Արդ եղեցի խափանում այ կարող դարութեամբ ամենայն կապը եւ կարապետութիւնը զոր գործեն մարդիկ ի վերայ երկրի. արդ եթէ այր է արեւ եթէ կին է աբեր... եւ թէ այլ ամ զինչ եւ իցէ զոր յիւնցաք եւ զոր ոչ յիւնցաք եւ զոր ոչ կարացաք յիւն այ կարող գորութեամբն խորտակեալ եւ խափանեալ եղեցի ամ կապը եւ կարապետութիւնը. չար ակն եւ ամ լեզու եւ չար խորհուրդն ի դէմ ծառայիս այ —կարապետին— (Չնշուած եւ տեղը գրուած «մարիեմայն որդին Պետրոսին» հետագայ գրիչի կողմէ):

վրայ շատ կարճ յիշատակարանին մէջ կը յիշուի Նանե «Կարապետ Կարի»: Առաւելութիւն՝ «ճշդրտ եւ յուղակի օրինակէ» ընդգործակուած է: Յիշատակարան՝ մէկ հատ 219թ թերթին վրայ: Թերթքիւն՝ սկիզբէն մի քանի թերթեր կը պակսին, նոյնպէս վերջաւորութենէն:

Սոյն ձեռագիր Ժամագրքի առաջին էջը կը սկսի Բարեկենդանի Կիւրակէի կանոնագրուի սաղմոսի «ՂԵՂ Քրիստոս դովէ եկեղեցի փրկեալ չոր սուրբ» համարով: Հետեւաբար տասնեակ մը թերթեր սկիզբէն կը պակսին:

1. «Թագաւոր յաւիտեան» մինչեւ թերթ 16թ: Կը բովանդակէ 9 լուսանցադրոգեր թոյնային շատ պարզ նոյններով (կարմիր):

2. «Աւելուք» թերթ 17—35թ: Սկիզբը պարզ խորան մը երկու թռչուններով: Մէջ ընդ մէջ 9 լուսանցադրոգեր:

3. «Առաւուռ երգեր» թերթ 35—44թ: 42թ-ի յատուկ տարբեր գրիչի մը կողմէ յետոյ աւելցուած է աւելի մանր եւ յատուկ գրիչերով եւ աւելի բացազոյն մեխանով «Ոչ են բանք եւ ոչ են խօսք...» սաղմոսը:

4. «Հարց Ազախարութեան» թերթը 44թ-67:

5. «Ճաշոյ Ժամատեւոր Կարգաւ (Ժամա-
տեւոր)» թերթը 68-99:

6. «Մեղեդիք Ճաշոց» (Պահոց եւ Յա-
րութեան) թերթը 99թ-108:

7. «Ալիւլուք Ճաշու Կարգաւ» թերթը 109-142թ:

8. «Մբառացութիւնք» թերթը 142թ-143:

9. 143-րդ թերթի յատակը կարծիք մե-
լանով պրուած է «յառաջ քան զպատարա-
ղըն»:

10. 144-րդ թերթին կը սկսի Պատարագի
բաժինը (144-150): Կը սկսի «Սուրբ Աստ-
ւած»էն եւ կը վերջանայ «Լցաք ի բարու-
թեանց բոց Տէր»:

11. «Ոննարհեցուք ազուհացից» (Երե-
ւոհան Ժամերդումիւն) թերթը 150թ-159:

12. «Ոննարհեցուք Հասարակաց» թերթը 159թ-161թ:

13. «Աւալ մեկնիք սղուհացից եւ մե-
ղեդիք տօնից» թերթը 161թ-179: «Լոյս
Զուարթ»:

14. «Մեղեդիք Ծննդեան Տեառն» (Յա-
րութեան, Մարտիրոսաց, Ազախարու-
թեան) թերթը 181թ-198թ:

15. «Ուղեցիք կարգաւ ի փառս Աստու-
ծոյ» թերթը 198թ-218թ:

16. «Սուրբ Աստուած եւ Վասն ի վե-
րուտ» (քարոզ) թերթը 218թ-219թ:

ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ.—

Թերթ 219թ.—

«Փառք ամենասուրբ Երրորդութեան յա-
ւիտեանս, յաւիտենից. ամէն»:

Գրեցաւ եղանակաւոր տառիկս որ կոչի-
ՄԱՆՐՈՒՍՈՒՄՆ, ի ԹՎ Հայոց ԶԿԳ, ի Թա-
ղաւորութեան Աւշնի եւ ի Հայրապետու-
թեան Տէր Կոստանդին. բայց եղեւ սկիզբն
սորա ի սբ ուխտն Դրազարի ձեռամբ եղբաւր
ուսմեմն Ստեփաննոս անուն եւ ոչ աւարտեալ:
Իսկ զմնացորդ սորա աւարտեցի ես անար-
ժան եւ վերջին սուտանուն զըշակ Ստեփա-
նոս յերկ. ի սբ քաղաք Երուսաղէմ ի վանս
որ կոչի սբ Հրեշտակապետք ի խնդրոյ Հո-
գեւոր եղբաւր մերոյ պատուական քահա-
նայի Կիրակոսի: Արդ աղաչեմ զամենեւեան
որք աւգոսիք ի սմանէ ուսմամբ կամ աւրի-
նակով յիշեցիք ի մեղաց թողութիւն պա-
ռաջ ասացեալ եղբայրն Կիրակոս եւ զծնողս
նորա եւ զեղբարս եւ զուսուցիչ եւ զամե-
նայն աղպայինս զիենդանիս եւ զհանդուց-
եալս. եւ զեղկնի շախտողքս բոստփանոս
եւ աստուած որ առաս է ի տուքս ողորմու-
թեան յիշողաց եւ յիշելացս Հասարակ ու-
ղորմեացի եւ նմա փառք յաւիտեանս: Այլ
թէպէտեւ խոշորադիմ է սակայն ի ճշգրիտ
եւ յուղակի աւրինակէ գրեցաւ որպէս եւ ե-
րեւի»:

— Յիշատակարանիս կը յաջորդեն չորս
բժշկութեան աւետարաններ. ապա Հաս-
ւած մը Առակաց Գիրքէն, Եսայիայ մար-
գարէութենէն, Պօղոսի Գաղատացոց Թուղ-
թէն, Գործք Առաքելոցէն, զարմեալ Եսա-
յիէն, Պետրոսի Կաթողիկէ Թուղթէն:

Յուլիս, 1965
Ֆիլատելֆիա

ԶԱԽԷՆ ՎՐԴ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՀԱՅ ԵՐԱՃԻՇՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐ

Ե.-ԺԵ. ԴԱՐ

ՍՏԵՂԻ ԵՂԱՆԱԿ

«Ստեղի եղանակ» կը նշանակի բազմաճիւղ, բազմաստեղն եղանակ, որ իր մէջ պարունակում է բազմաթիւ ձեւեր եւ դարձրածքներ (Ե. Տնտեսան)։ Ստեղիները ակնյայտին կերպով տարբերուում են շարականներից. սրանք աւելի ծանր բնոյթի մեղեդիներ են, ձօնուած սրբերի յիշատակին։ Ստեղիները իրենց խաղերի ճոխութեամբ եւ զանազանութեամբ տարբերուում են շարականներից եւ կազմում առանձին խումբ։ Սրանք բաժանուում են զանազան տեսակների։ Առաջին տեսակին պատկանում են «Առաքեալը Աստուծոյ», «Արիացեալը», «Լուսապայծառ»։ Առաջին տեսակի ստեղիներում զանազան տարբերակներ կան. այս տեսակի մի տարբերակն են կազմում «Որ Արիւհաճա՛ր», «Պարունակեալ»։

Երկրորդ տեսակին են պատկանում «Ողորմութեանց Բաշխող», «Վասն Աբբա-հանու», «Զարուբեալ» եւ այլն։

Երրորդ տեսակին են պատկանում «Յովնան Մարգարէ», «Յովսէփ Քեզ Հաստացեալ», «Երանելի Սուրբ Մանկունք» եւ այլն։

Ստեղիները թէեւ տարբեր խմբերի բաժանեցիկ, սակայն հիմնականում զբեթէ բոլորն էլ միեւնոյն յատկանիւններն ունեն թէ՛ իրենց չափի տեսակէտով եւ թէ՛ խաղերի ճոխութեամբ։ Ստեղիների չափը յաճախ երկարաձգուում է ըստ կամո զգրապետների (ստեղիները երգուում են աստեանում խմբովին կամ սոսկ), որոնք յաճախ կամայականութեան են տանում իրենց անճարակութեան պատճառաւ։ Ստեղիները աւելի լուրջ եւ կազմակերպուած պէտք է երգուեն, որովհետեւ դրանք աւելի երկար եւ բարդ ստեղծագործութիւններ են։ Ստեղիները եկեղեցում երգուելուց առաջ անպայման պէտք է փորձուեն։ Դժբախտաբար մինչեւ այսօր էլ ստեղիները կարգին չեն երգուում։

Ստեղիների կարգին կարելի է դասել նաեւ Հրեշտակապետաց «Թագաւոր Յաւիտեան», «Այսօր Դասը», որոնք յարեւմտան են առաջին տեսակի ստեղիներին։ Արեւազալի երգերն էլ մի տեսակ ստեղիներ են (մանաւանդ ծանր երգուած մասերը) կամ նրանց մի տարբերակը, բայց այսօր զբեթէ ձուլուել են շարականների հետ եւ ընդհանրապէս «Յորդորակ» են երգուում։

Հայկական եկեղեցական երաժշտութեան մէջ կան այնպիսի մեղեդիներ, տաղեր, զաններ, որոնք «Ձայն» չունեն. օրինակ «Այսօր Ձայնն Հայրական», «Դարձ Անձ Իմ», «Ով Ձարմանալի», «Բրիտտոս Փառաց Թապաւոր», «Օրհնեցէ, Գովեցէ եւ Բարձր Արարէ՛ք»։ Սրանք ութ ձայներին չեն պատկանում։ Ուրեմն պատկանում են տարբեր կառուցուածք ունեցող ձայնաշարերի։ Այս իրողութիւնը փաստում է որ մեր երաժշտութիւնը կառուցուած չէ՝ միայն ութ ձայների եւ դարձուածքների հիման վրայ, այլ կան նաեւ տարբեր լադեր, որոնք յատուկ անուններն չունեն եւ որոնք սակայն աւելի հարստացնում են ձայնաշարերի քանակը։

Ժամագրքում գտնուած երգերը ութ ձայնի հիման վրայ չեն կառուցուել, ուստի ունեն բազմաթիւ եղանակներ, որոնք զգալիօրէն իրարից տարբերուում են։ Ժամագրքում գտնուած երգերը աւելի հակամէտ են փոփոխութիւնների քան շարականները, որովհետեւ երգերը չունեն շարականների միօրինակ եւ կայուն վիճակը։ Ժամագրքի երգերի ոմանց առկելում գտնուած ձայները՝ ԱԿ., ԱՁ., ԲԿ. եւ այլն, ոմանց չփոթեցրել են եւ ենթադրել տուել՝ թէ՛ հնում ժամագրքի երգերը ձայներ ունեցել են. բայց այս սխալ ենթադրութիւն է, որովհետեւ ժամագրքում դրուած ձայները «յաւուր պատշաճի» են, այսինքն օրուան ձայնին համեմատ պէտք է երգուեն։ Ժամագրքում գտնուած երգերը ընդհանրապէս սաղմոսներ

են, մասամբ էլ սաղմոսների ոգով եւ բոմանդակութեամբ դրուած երգեր, որոնք, ի հարկ է, շատ հնուց են դալիս: Ամենից հետաքրքիր են ութ կանոն սաղմոսները (կառնակալութեան), որոնք զոյութիւն ունէին երբ ձայների դործածութիւնը մուտք չէր դառնէ եկեղեցում: Կարծուում է որ ութ ձայները հիմնաւորուել են ութ կանոն սաղմոսների հիման վրայ(*):

Արեւելեան ժողովուրդների մէջ սովորութիւն է ձայներին անուանել կոչել: Մինչեւ այժմ էլ տարաբան, պարսկական, թրքական եղանակները յայտնի են իրենց անուններով: օրինակ՝ «աճէմի», «հիճադի», «կազել», «հիւլաճ» եւ այլն: Բայց հայերի մօտ այդ չի պահպանուել, թէեւ հնում մենք էլ եղանակներին տուել ենք զանազան անուններ:

Միջին Դարերում հայ եկեղեցական երաժշտութիւնը ուրոյն տեղ է գրաւել հայկական արուեստի բնազուտում: Երաժշտութիւնը զիտաւորապէս զարգանում է վանքերում. Կարմիր Վանք, Արքակաղին, Հաղարծին, Դարպարկ, Սկեւայ Վանք, Տանձորի Վանք, Դպրեմանք, Ստեփանոսի Վանք, Նարեկայ Վանք եւ այլն: Միջին, եւ մասնաւոր ժի. Գարումը զարգանում են երաժշտութեան տեսութիւնը, մեթոդաբանական եւ լադային կառուցուածքի հարցերը, ինչպէս նաեւ ութ ձայնի տեսութիւնը: Այս շրջանում շատ վանքեր եղել են զի ծովամասուոյց փիլիսոփայիւք երաժշտական երգուց (Ս. Օրբելեան, Թ. Դար):

Մեր գլխաւոր երաժիշտ վարդապետները հետեւեալներն են.

Ս. Սահակ

Ս. Մեսրոպ

Ս. Մովսէս Խորենացի

Մատիանոս Սիւնեցի առաջին

Ս. Յովհան Մանգակունի

Կոմիտաս Կաթողիկոս

Անանիա Շիրակացի

Ս. Սահակ Զորպոյրեցի

Ստեփանոս Սիւնեցի երկրորդ

Ս. Յովհան Օձնեցի

Պետրոս Գետադարձ

Գրիգոր Մաղիստրոս
Յակոբ Վարդապետ Սանահնեցի
Յովհաննէս Վարդապետ Պուլ
Գրիգոր Վլայասէր Կաթողիկոս
Յովհաննէս Սրկ. Վարդապետ
Ս. Ներսէս Շնորհալի
Ներսէս Լամբրոնացի
Գրիգոր Սկեւացի
Պաշտուր Տարօնեցի
Մեծն Վարդան Վարդապետ
Յակոբ Կլայեցի
Կիրակոս Վարդապետ Երզնկացի

Հայկական վաղ-Միջնադարում երաժշտութիւնը բաւականին զարգացած էր եւ տակաւին այն ժամանակներից ակնարկութիւններ կան նոյնիսկ երաժշտական գեղագիտութեան մասին:

Հայկական վաղ-Միջնադարեան երաժշտական գեղագիտութեան զոյութեան մասին մենք իմանում ենք Դաւիթ Անյաղթի (Յ. Դար), Դաւիթ Քերականի (Ջ. Դար) եւ Ստեփանոս Սիւնեցու (Ը. Դար) այն ստոյթներից, որոնք վերաբերում են երաժշտական արուեստին(**): Դաւիթ Անյաղթի համար երաժշտութիւնը «քնական մի արուեստ» է, եւ որպէս այդպիսին նա մտնում է փիլիսոփայութեան տեսականի մէջ, որովհետեւ երաժշտութիւնն էլ ինքնիւրեն ներկայացնում է ձայների աշխարհի փիլիսոփայութիւնը: Արուեստը Դաւիթ Անյաղթի համար տեսական իմացութիւն է եւ ո՛չ թէ փորձական. այդտեղ գերակշռում է իմացական դաստիարակութիւնը, ընդհանուրի հիմնաւորում իմացութիւնը: Դաւիթ Անյաղթի փիլիսոփայական – գեղագիտական մօտեցումը արուեստի եւ երաժշտութեան նկատմամբ պէտք է շատ բարձր գնահատենք, որովհետեւ հենց այս դատողութիւնից, արտայայտութիւնից մենք գեղեցիկ գաղափար ենք կազմում վաղ-Միջնադարեան ժամանակի արուեստի եւ մասնաւոր երաժշտութեան նկատմամբ մեր նախնիների ունեցած գնահատման եւ բմբնդողութեան մասին:

Իսկ Դաւիթ Քերականը երաժշտութիւնը

(**) Ն. Թախիզեան, «Էջեր Հայկական վաղ – Միջնադարեան երաժշտական Գեղագիտութիւնից» (աւանմատիւ), 1961:

(*) «Սովետական Հայաստան», քիւ Մ, 1962:

բաժանում է հետեւեալ խմբաւորումներին. «առաքինի» կամ «բարի», որ կայուն է, հասարակաց, պատկանում է բոլորին, «չար», որ մնաս է բերում հասարակութեան, «միջին», որ մնաս չի բերում, բայց օգուտ էլ չի տալիս: Լինելով «անձնական եւ առանձին», նա գրում է. «Քանզի բնութիւն մարդուս յերկուց բաղկացեալ գոյացաւ, յոգևոյ բանականն եւ ի մարմնոյ գործնականն. քանզի բոլոր դիւա իմաստից յառոսիկ յանդեալ դադարեաց ի տեսականն եւ ի գործնականն: Բայց կապեալք առ միմեանց առաջնորդելով մտածաւրէյն իւրաքանչիւր ոք ի սոցանէ գիւրն կատարէ եւ բաժանին յիրս մասունս՝ բարւոյ, չարի եւ միջակի: Բանականիս, որ է բարի, բնաբար եւ առաքինութեամբ գիւրք ինչ ստեղծել հոգեւոր Էրդի. իսկ չարինն՝ թուլութիւնք եւ դիւթութիւնք եւ կախարդութիւնք, իսկ միջակին՝ մրմունջը, պարէ եւ որ ինչ միանգամ այսմ հետեւին»:

Պէտք է ասել, որ այս երեք խմբերը իրենք իրենց ներկայացնում են.

ա. Հոգեւոր եկեղեցական երաժշտութիւնը (առաքինի)

բ. Հեթանոսական սովորութիւնները արտայայտող երգեր (չար)

գ. Գուսանական երգեր (միջակ)

Այդ շրջաններում զարգացած էին ստեղծագործական ձեւերը եւ բազմացել՝ ստեղծագործութիւնների թիւը: Երաժիշտ վարդապետների գրած երգերն ու շարականները այնքան են բազմանում, որ կարիք է զգացւում չափ ու սահման դնել նրանց, եւ ամենադեղեցիկները ընտրել ու պահել եկեղեցում իրեւ շարականներ:

Վաղ-Միջնադարում հայկական երաժշտութիւնը զարգացել է ընդհանրապէս «բրնական» լազերի հիման վրայ, բայց մինչեւ այսօր էլ «բնական» լազեր գործածւում են մեր այժմեան թէ՛ եկեղեցական եւ թէ՛ ժո-

ղովրդական երգերում: Համամասնութիւնների տասնակարգեան^(***) աղիւսակում գտնուած յարաբերութիւնները գործածուել եւ գործածելի են հայկական մոնոթիկ երաժշտութեան պարզ ձայնամիջոցների համար: Սա ցոյց է տալիս որ հայերը բաւականին օգտուած պէտք է լինեն Պիթագորեան աղիւսակից՝ որպէսզի հիմնաւորեն մեր ձայնաշարերը, լինի դա հոգեւոր թէ՛ ժողովրդական: Հիմնական ձայնամիջոցներէ օկտաւային, կուինտային եւ կուարտային ձայների յարաբերութիւնների թուային արտայայտութիւնները սահմանուած են եղել դեռ եւս բարելական երաժշտութեան տեսութեան մէջ: Յոյները, ըստ երեւոյթին, ոչտուել են բարելայցիներից, մինչ էլ՝ յոյներից: Հետաքրքիր մի էլ կայ Փիլոն Եբրաեցոյ «Միւսագորդք Ի Հայս»ի մէջ. «Եւ ի ձեռն այն թուոց^(****), որք ըստ երաժշտականութեան յարմարութիւնք են ամենեքեան տեսեալ լինի. այն՝ որ ի ձեռն ամենեցուն յերկրպատիկ բանի ի քառասնիւն առ քսան, կամ քառասնիւն առ տասն, իսկ չորիւք՝ մակեռակիւն, քառասնիւն առ երեսուն»:

Այս մէջբերումը հետաքրքիր է այն բանով, որ սրանով պարզւում է հին հայկական կատարեալ գոնոնոնանների հայկական անւանակումը. այսպէս, օրինակ՝ «երկպատիկ» նշանակում է օկտաւայ, «կիսահոլով» կուինտայ, «չորեք» կուարտայ:

ՁՕՀԲԱՊ ՍԻԿ. ՇԱՄԼԵԱՆ

(Շար. 4)

(***) Այսինքն Պիթագորեան աղիւսակը, որը կազմուած է 1-12 հորիզոնական եւ ուղղահայեաց բուլներից. մէկից յետոյ թուերը կրկնապատկւելով տնու մն:

(****) Աղիւսակի բուլերի մէկնաբնութիւն:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԵՐՈՒԽԱՂԵՍԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ՄԷՋԵՆ

Ինչպէս կը յիշեն մեր ընթերցողները, 1257-ին Փրանչիսկեան կրօնաւորներ թուրքաւորացեալ մօտեցան Երուսաղէմ և բնակիչ քաղաքին մէջ և ոչ թէ Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս: Նոյնպէս պատմութեան ուսանողները ի մօտի ունին այն մեքենայութիւնները, որոնք հիմ բռնելով վերոյիշեալ կոնցրակին մեծ գինով երկու բառերը՝ այդ եկւորները ստեղծեցին դժուարութիւններ Տաճարէն ներս և Տաճարէն դուրս, իրաւագործ կելու համար միւս իրաւատէրները, որպէս թէ իրենք զնած բլլան Տաճարը և բնականօրէն անոր ենթակայ այլ սրբատեղիները: Լատին կղերին այս մեղապարտ կեցուածքը յատ սուր արժեք Ս. Յակոբայ Միաբանութեան և բացաւ ծախքի դռներ, որոնք քահանայ զաւրեղեցիին մեր սաղմակեան գանձը (Տ. Ս. էջ՝ 618):

1375-ին, Կրիկիոյ վերջին թագաւոր Լեւոն Ե. Լուսինեանի գերութեան օրերուն, «Գաիիրէէն Երուսաղէմ կու գամ Մարիամ քաղաւիքն և Ֆիւի իշխանուհին: Հայ իշխանագումները կ'առնեն կրօնական սէնը, կը ծառայեն անդ, կը մեռնին ու կը քաղուին տաճարի գաւիթին մէջ» (Հ. Ս. Տ. Մ., Հայոց Պատմութիւն, էջ՝ 577): «Դսկ 1382-ին, Լեւոն Ե. գահազուրկ արքայ տգաւառ քահանայով՝ կ'անցնի Երուսաղէմ. կը մատուցանէ գահաւարքին, և ասին մը մնալէ վերջ՝ ինք թողնով Մարիամ քաղաւիքն և իր միակ աղջիկը Բենեմա՝ կ'անցնի Երուսաղէմ իր կարասեալ գահուն ի խնդիր» (Տ. Ս. էջ՝ 525): Կրիկեան գահուն այս արժանաւոր դահակալ՝ կը բախէ Եւրոպայի թագաւոր արքաներու դռները, վերահասարակութիւն համար Միջին Արեւելեան քրիստոնեայ կամբողջութիւնը, և վերջ ի վերջոյ բարոյալքուած ու վշտաբեկ՝ փուլ կու գայ 1393 Նոյեմբեր 20-ին, Փարիզի մէջ:

1517-ին՝ Սուլթան Սելիմ Ա. Դաւթի Աւստրակին վրայ կը բարձրացնէ թրջական

անխճապարտ դրօշակը. կ'այցելէ սրբաւայրը. Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ կ'ապահովեն Ս. Գերեզմանին սքեմաւոր պահպանները և կը մեծարէ «Հաղթէթ Իսա»-յին դամբարանը: Սուլթան Սելիմ ի հաստատութիւն իր բարձր պաշտպանութեան՝ Հայոց կը շնորհէ Մուհամմետի, Օմարի, Ալիի և Սալահէտինի ոգիով իրավարտակ մը, «որուն մէջ կը հաստատուէ Հայոց Պատրիարքին իրաւասութիւնները, Ս. Յակոբայ Աթոռին ստացուածքները և անշարժ գոյքները, անձեքի ներքեւ առնելով սոսնճութիւն ընել յանդգնողները...»: Յետագային Սուլթան Մահմուտ Բ. 13 Դեկտ. 1812 (22 Մուհարրէմ 1228) թուակիր իր հրովարտակով կը յիշէ Սուլթան Սելիմի այդ հրովարտակը և այդ հիման վրայ կ'ընէ իր շնորհարարութիւնը:

Սելիմի յաջորդող Սուլթան Սուլէյմանի օրերուն, 1530-ական թուականներուն, Եւրոպայի մէջ նոր խաչակրութեան մը նախափորձերը կը զբաղեն Սուլթանին կառավարմանը, որ զբոլը ներսէն զբաւեւում որեւէ շարժում արգելելու համար կ'արգելափակէ Ս. Երկրի բոլոր Փրանչիսկեան կրօնաւորները: Լատին ժեմաւորի խնդրանքին ընդառաջելով, Ս. Յակոբայ Աթոռը յանձն կ'առնէ անոնց սրբատեղիներուն պահպանութիւնը՝ տաճրի իշխանութեան բացառիկ սրտօնութեամբը, զոր կ'ապահովեն մեքենայ քացառիկ միջոցներով. հակառակ պարագային՝ Լատին ստացուածքները պիտի նկատուէին լքեալ դոյշ և պետական սեփականութիւն: Եւ սակայն հայոց այս փրկարար միջոցառումը կը զնահատուի անորաւորի զուրկութեամբ մը: «Լատ Փրանչիսկեան պատմագիր Մարինոսի, այդ միջոցին է որ Հայերը Ս. Յարութեան մէջ զգուշութեամբ պահպանած կենաց փայտի մատուցելը իր թէ վերջուցած և իրենց երկիրը զրկած բլլան»

(Տ. Ս. էջ՝ 552): Հակառակ այս անպատկառ զրպարտութեան, 1554-ին երբ մահմեդականները կը գրաւեն Ֆրանչիսկեաններու Սիոնի վերնատան մայրավանքը եւ փողոց կը նետեն անոր պաշտօնէութիւնը՝ Հայ Միաբանութիւնը անոնց կը տրաւադրէ իր Ս. Հրեշտակապետաց վանքը, եւ հոն կը մնան մինչեւ որ կը գնեն վրացիներու Ս. Յովիաննու վանքը եւ կը հաստատուին անդ:

Սուլթան Սուլէյմանի օրերուն, Ս. Յակոբայ Միաբանութիւնը, օգտուելով Սուլթանի բարեացակամութենէն եւ իրող խաղաղութենէն, Հայկական ուխտատեղիներէն ներս կը կատարէ նշանակելի նորոգութիւններ: Աստուածատուր Բ., Փիլիպպոս Ա. եւ Անդրէաս Ա. Պատրիարքներ կը գասուին մեր կրտսեր շինարարներու կարգին: Բայց այս շինարարութիւնները կը գրգռեն Երուսաղէմի ընչաքաղց մեներու ախորժակը: Դաւիթ Բ. Պատրիարքը, առաջէն առնելու համար փուլոսի մը, ինչ որ պատահած էր Ֆրանչիսկեաններուն, ճարարներուն առջեւ կը նետէ Հինէն պահուած բոլոր դրամները ու անոնց դողը կը լցնէ ոսկիով, եւ սակայն չի կրնար յաղեցնել դանոնը: Երբ ա՛յ բան մը չի մնար գոհացնելու համար ա՛մենօրեայ պահանջումները, կը հարկադրուի փոխառութիւններ ընել՝ անիրաւ յափշտակութեանց դէմ պահպանելու եւ ապահովելու համար մեր վանքերն ու մենաստանները...»: «Գը ստիպուի իբրեւ ապահովութիւն՝ դրակի տալ այլազգիներուն մեր արծաթէ խաչերը, արծաթապատ աւետարաններն ու ծանրադէն չուրջառները եւ նոյնիսկ եկեղեցիները...: Եւ երբ տալիք բան չի մնար այլեւս, Դաւիթ Պատրիարք խոյս կու տայ Երուսաղէմէն ու կ'երթայ Ուսկայի առաջնորդ Սրապիոն Եպիսկոպոսին քով...» (Տ. Ս. էջ՝ 561):

Այսպիսի ջուղայեցի Կաթողիկոսը կ'իմանայ Հայ Երուսաղէմի անձկութիւնը: 1600-ին կ'ողտկուի Ս. Քաղաք, իրազեկ կը դառնայ անտանելի կացութեան եւ արիւնաքամ Միաբանութեան օրհասին: Կը վերադառնայ Աթոռ. ամէն կողմ կը զրկուին նուիրակները. Հայ Երուսաղէմի պատգամախօսները կ'այցելեն Հայքանի գիւղեր ու թաղաքներ, կը դիմեն մեծատանց պալատներն ու շինականի խրճիթները, կը փոխ

տեսակ մը խաչակրութիւն, Տեսնեղբոր Տաճարը ազատագրելու համար վաշխառու ձեռքերէ եւ վերցնելու համար անոր վրայ ծանրացող պարտքերը: Բարեւը եւ Մարտիրոս վարդապետներ կը բանան մեծատանց զաները: Պատմադէրը կ'ըսէ. «Բաղէջ Քաղաքի խոյս Կարապետ կը նուիրէ 7 քնո արծաթ. ուրիշներ կու տան երկերկու, մէյ մէկ քնո, եւ մնացեալները ըստ կարողութեան կու տան իրենց նուէրները: Այսպէսով վանքիք կը ժողվեն մեծագումար դրամ եւ կ'երթան Մովսէս եւ Ուռեա, աւայդ քաղաքներու ժողովարարին առատ տուրքերն ալ հաւաքելով կ'անցնին Բերիա: Այնտեղ գտնուող Չուրջայեցի վաճառականները բարի նախանձով լեցուած ո՛չ միայն ոսկիի ու արծաթի մքերքներ կը հանգանակեն իրենց մէջ՝ այլ եւ շատերն ալ ինքնայորոք փութով ուխտաւորներու ստուար կարուանին կը միանան ու Երուսաղէմ կը մեկնին...»

(Տ. Ս. էջ՝ 565): Դատարանի միջոցաւ եւ մունետիկի խողովակով՝ դատարան կը հրաւիրուին բոլոր պահանջատէրները ամբողջ երեք օրեր: Կը վճարուին պարտքերը եւ կ'ազատագրուին Հայ Երուսաղէմի աւանդները՝ կալուած, անօթ, գիրք ու շուրջառ: Այս հաշուեյարդարը կ'ըլլայ իր տարողութեամբ առաջին՝ մեր համազգային ողորմածութեան եւ նախանձանդիւր նուիրահաւաքման, ուր կային մեծատան ոսկին, շինականի արծաթն ու այրիի լուսնի:

Անդրէաս Ա. Պատրիարքի խաղէղ շըրջանին յաշորդող փոթորկալից արեկոծումը մասամբ կը լուսաբանէ այն աղօտ պարագան թէ ինչպէ՞ս պահուած է սաղիմահայ դանձատունը, թէ՛ ինչո՞ւ այդ աւանդատան կարգ մը մեծարժէք յիշատակները անծառօթ, հեռու պահուած են թէ՛ Հայ ուխտաւորներին եւ թէ՛ օտար նշանաւոր այցելուներու աչքերէն, եւ ինչո՞ւ որեւէ ատեն չեն ցուցադրուած: — Տկարին վայել չէ հրապարակաւ վայելի իր ունեցածը լման տարողութիւնով: Այս մարդին մէջ քիչ չեն կաշկանդած մեզ մեր իրաւակիցները՝ Յոյն եւ Լատին Պատրիարքութիւնները: Անոնց յաճախ արուեստական ոտնձգութիւններով ջանացեր են քամել Ս. Յակոբայ քսակը: Անոնց կողմէ յարուցուած որեւէ հարց եթէ իրենց չի ապահոված (եւ չէ՛ ապահոված)

փշրանք մը մեր իրաւունքներէն կամ իրաւասութիւններէն, պատճառ եղած է որ Ս. Յակոբայ զինուորեալները չկարենան նոր սենեակ մը շինել կամ պատ մը բարձրացնել: Մի քանի նմոյշներ այդօրինակ վնասարարութիւններէ. 1617-ին Լատինք, շահագործելով Հայ երուսաղէմի դժուարութիւններն, Ս. Յարութեան Տաճարի նորագութեան պատրուակով, Հայոց Պատանատեղիին վրայ կ'աւելցնեն Լատին վերտառութիւններ, եւ մերոնք կը ստիպուին դատարան դիմել իրենց իրաւունքը վերստանալու համար, եւ այդ առթիւ նիւթիալէս գոհացնել պատեհազաւ դատաւորները:

1621-ին Լատինք կը փորձեն արգիլել Հայոց Պատարազը Բեթղէնէմի Ս. Մնղեան այրին մէջ: Մեր արթուն պահակները կը դիմեն Սուլթանին եւ կը ստանան հրովարտակ մը՝ Հայոց դարաւոր իրաւունքը վերահաստատող:

1634-ին, Գրիգոր Պարոնտէր Պատրիարքի օրերուն, հազիւ թէ մոռցուած էին նեղ օրեր եւ կարգ մը շինարարութիւններ վերջացած՝ կը բացուի նոր ծակ մը: Երուսաղէմի Յոյն կղերը՝ Ծաղկատափի առթիւ կը դիմէ նոր գաւելու: Մեր Պատրիարքը ծուղակը ձգելու փորձը կը ձախողի, մասնաւորաբար երուսաղէմի Տաճիկ աւագանիին, չէյիսերուն, իւլէմաներուն եւ Հրէից խախտմապետին վկայութիւնով: Յոյնը կը մերժեն դատարանին վճիռը եւ չեն մարտնչուիր նեղ կրած այս անարգալի պարտութիւնը: Կ'երթան Բերիա, ուր այդ օրերուն կը գլխաւորէր մեծ վէզիրը. կը չարախօսեն Հայոց եւ Տաճիկ աւագանիին ու դատարանին դէմ: Գրիգոր Պարոնտէր Պատրիարք, առաջին առնելու համար հաւանական բարդութիւններու, դատարանի միջոցաւ պարտատեղի կու տայ Հայկական տեսակէտը պաշտպանող տեղեկագիր-հանրագրութիւն մը՝ Տաճկաց, Հրէից, Ղպտիներու, Ասորւոց, Եթովպացւոց, դատարանի եւ քաղաքապետարանի մեծամեծներու վկայութիւնով, եւ մէկ օրինակը առնելով կ'աւելցնի Բերիա: Մեծ վէզիրին կը ներկայացնէ տեղեկագիր-հանրագրութիւնը, զոր ժխտող որեւէ պաշտօնագիր չեն կրնար ցոյց տալ Յոյները: Մեծ վէզիրը՝ բարկացած՝ Յոյն Պատրիարքը կը դատապարտէ, իւր զրպարտող եւ խախտ

կրօնքը անարգող՝ 86,000 տինար տուգանքի (Տ. Ս. էջ՝ 576-581): Բայց Յոյները կրկին չեն խրատուիր. կը դիմեն Պոլիս, կը կաշառեն Սուլթանին առեմնայ գործակալ Պոսթանճիպալին, սպարապետն ու կարգ մը պալատականներ, անյութի դարձնելու համար Հայոց ծայրը: Բայց այդ արդար ծայրը ի վերջոյ կը լսուի երկու անհեղ Հայերու ղրիստոմէն մերջ եւ քողարքած կ'ըլլան Յունական զրպարտութիւնն ու անիրաւութիւնը:

Այս անգամ ալ, ինչպէս կը պատահի Արեւելի մէջ, արդարութիւնը երեւան կու գայ շատ ուշ եւ չափազանց սուղ վճարումով մը. հազարաւոր տինարներ կը տեղափոխուին Ս. Յակոբայ աղքատիկ գանձանակէն՝ դատաւորի, չէյիսի, դռնպանի եւ շահագէտ վկաներու զբաւանքը, անգամ մը եւս արհնաքամելով Հայ երուսաղէմը:

Տասնօթնութարդ Դարու կիսում Հայ Երուսաղէմը իր կամարներում տակ կը մէկտեղէ Ամենայն Հայոց Հայրապետ Փիլիպպոս Կաթողիկոսն ու կիլիկիայ Ներսէս Սեբաստացի Կաթողիկոսը եւ տեղի կ'ունենան 1651-ի պատմական աճքը, կը վերանայատուի 1638-ի կանոնադրութիւնը եւ կ'աւելցուին 13 նոր յօդուածներ՝ նախորդ կանոնադրութիւնը պարզաբանող եւ լրացնող, ամբացնելով Հայ եկեղեցւոյ միասնականութիւնը: Էջմիածնայ Աթոռի բարձր իշխանի մերժել, իրեն գլուխ Հայաստանացոյ Առաքելապետ Ս. Եկեղեցւոյ (Տ. Ս. էջ՝ 596):

1657-ին Ս. Երկրին մէջ կը թնադրուի մեծագոյն ռդերբգութիւնը, խաղաղութիւնը Յոյն կղերականութեամբ: Բեմադրութեան առաջին արարուածը կը սկսի փոխարեւոյս եւ աւագանիի կաշառումով, եւ սուլթանական հրովարտակով մը որ Յունաց սեփականութիւն կը նկատէր երուսաղէմի մէջ կարգ մը Հապէշական եւ Հայկական վանքերը: Այս առաջին արարուածը կը փակուէր բռնադատուած այդ վանքերու խրեց օրինաւոր տէրերուն՝ Հայոց եւ Հապէշներուն վերադարձումի սուլթանական հրովարտակով:

Երկրորդ արարուածը կը սկսի յաջորդ տարին Յունաց մէկ ամբաստանագրով, որ Հայերը ցոյց կու տար շէրքի անպատմաբան

թաղաւորական հրամաններուն Եղիազար Պատրիարքն ալ կ'ամբաստանեն, թէ՛ Կաթայի Հիւսէին փաշան կաշառելով՝ եկեղեցի շինած է այնտեղ: Յոյներ կը յաղոյին նուէրներով գրաւել վէշերին սիրտը եւ անոր միջոցաւ կ'ապահովեն Սուլթանին մէկ նոր հրովարտակը, որ Յոյներուն եւ տայ Հայոց Ս. Յակոբայ Վանքը եւ գլխապարտ կը հրատարակէ Եղիազարը» (Տ. Ս. էջ՝ 605):

Երբորդ արարուածը կը սկսի եղիազար Պատրիարքի սպարդիւն ճիգերով եւ Ս. Յակոբայ զինուորներովն իւրա նսնուելովն ու Հայոց քաղաքային սեփական սրբավայրին դռներու կնճռումով եւ Ս. Յակոբայ բաժնիկներուն Դամասկոսի կուսակալին գրաւումով (Տ. Ս. էջ՝ 605):

Վերախոյ Ս. Յակոբայ վշտահար հաւատարմները, բնաւոր ձաղուկներու նման, կը տարտղին ու կ'ապաստանին աստ անդ, Ս. Փրկչի եւ Բեթղէհէմի վանքերը: Կ'ալեկոծի Ս. Նրկիի ոչ-յոյն բնակչութիւնը անխորտր, իսկ կը ցնցուի Հայութիւնը Եղիազարի վաղաքալապա, Պոլսէն Կարաաւա: Լատինք կը մնան ձեռնպահ, կարծես կար դժոխային հասկացողութիւն մը երկու նախանձաւորներու միջեւ: Մեծ էր վիշտը Հայոց եւ յոխորտանքը Յունաց: Հայոց բոլոր զիմամներն ու ճիգերը կ'անցնին ապարդիւն. բոլոր դռները ոսկի կ'զանգեցնէրով դողում էին եւ ականջները խցում էին՝ Յոյն աղամաղներով: 1658-ին՝ Յայնք, կաշառելով՝ Դամասկոսի կուսակալը եւ անկիւն մը թխմելով Ս. Յակոբայ անօթ, սպաս եւ կարասիները՝ կ'առնեն բանալիները եւ կը տեղաւարդուին Հայոց 1600-ամեայ կալուածէն ներս ի մեծ զարմացում նշանադրելի Տաճիկ բնակչութեան:

Ս. Յակոբայ բազմաշարժար զինուորեանքները կը դիմեն ամէն կողմ. աղքէ համայն շարժման մէջ կը դնէ իր բոլոր միջոցները: Պոլսոյ Հայութիւնը տարերային ցնցումով մը կ'ելլէ ոտքի, բայց չի կրնար իր ձայնը հասցնել Սուլթանին. մեծ վէշերը կորած էր հաղորդակցութեան ամէն միջոց: Կը հասնի նախախնամութեան աջը եւ կը պատահի հրաշքը: Պոլսոյ Յոյն Եկեղեցական Պատրիարք Բարդէնիոսի մէկ դաւադրութիւնը՝ Օսմանեան կայսրութեան դէմ,

զիպուածաւ կը քողագերծուի. կախաղան կը հանուի Պատրիարքը եւ հոն կը մնայ ութ օրեր. մահուան կը դատապարտուին Պատրիարքին համախոհները եւ Նրուսաղէմի Յոյն Պատրիարքը, որ խոյս տուած էր: Հայեր կը սիրաշահին մեծ վէշերը եւ կը յաղուին Սուլթանին հասցնել իրենց ձայնը նոյնինքն մեծ վէշերին միջոցաւ: Նոյն օրն իսկ, 1659-ի Նոյեմբերին կը ստանան Սուլթանին փերմանը, որով կը հրամայուէր Հայոց վերադարձնել Ս. Յակոբը: Եղիազար Պատրիարք, Սուլթանին փերմանը գրպանը, կը փութայ իր աքոռը. կը վերստանայ տաճիկն, տասնեւութամեայ գերութենէ մը վերջ (Տ. Ս. էջ՝ 607):

Այրիացած Հայ Սիոնը վերադառած էր փեսան, բայց ի՞նչ գնով. այս մասին ոչինչ կը գրէ պատմիչը, բայց մենք գիտենք: Բաղմերախտ Գրիգոր Պարոնտէրի ճեղք օրերու համարք ի պահ դրած 200,000 դահեկանի խնայողութիւնը շուտով սպառած էր, եւ Հայ Նրուսաղէմը կ'իյնար ահաւոր պարտքերու տակ: Շատ բան կը խօսին պատմագիրին հետեւեալ տողերը. «Պահանջատէրերը, տեսնելով թէ իրենց դրամները դանձելու որեւէ տեղէ յոյս չէ մնացած այլեւս, կը բողբէն Սուլթանին ու արքունական հրաման կ'ընդունին վաճառելու Ս. Աթոռի բոլոր անշարժ ստացուածքները, հատուցանելու համար վանքին պարտքերը: Զորո նազըրները կը խորհրդակցին, եւ նախ կ'որոշեն ծախել Ս. Փրկչի Վանքը... Միաբանները պարտապահանջներուն դուռները կ'իյնան անիմպայէս, եւ լալով ու հեծութեամբ անոնց դուրսը կը շարժեն... Երաշխաւոր կու տան Յովհաննէս Վարդապետ Բաղդէնցին եւ կը ստանան չորս տարուան ժամանակամիջոց» (Տ. Ս. էջ՝ 607):

Հայ Նրուսաղէմը «փրկելու համար» հրապարակ կ'իջնէ Պոլսոյ Յովհաննէս Կոլոտ Պատրիարքը, կ'անջատէ Նրուսաղէմի Պատրիարքութիւնը եւ 1715-ին Նրուսաղէմի Պատրիարք կ'ընտրուի Տարօնի առաջնորդ Գրիգոր Վարդապետ Շիրուանցին, որ ծանօթ է Գրիգոր Զ. Շղթալակիի անունով:

ՎԱՀՐԱՄ ԿԵՕԲՃԵԱՆ

(Շար. Ծ)

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԸ ԵՒ ԱՐԴԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆԸ

Բ. ՆԻՇԵՐՈՒ ԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս կեանքի բոլոր մարզերը, նմանապէս դպրոցական կեանքի ալ զանազան երեսները իրարու հետ ներքին կապ մը, առնչութիւն մը ունին, իրարու վրայ կ'ազդեն եւ իրարմով կը կազմեն ամբողջութիւն մը: Երբ կը խօսինք կարգապահութեան շուրջ, չենք կրնար չանդադրապէս դպրոցի մը մէջ գոյութիւն ունեցող այն վիճակներուն, դրութիւններուն եւ հոգեբանութեաններուն՝ որոնք ուղղակի՝ կապ մը ունին կարգապահութեան հետ:

Նման դրութիւն մըն է աշակերտներու ուսումնական աշխատանքն ու արդիւնքը դնահատելու եւ արժեւորելու ձեւը՝ ճիշդ դնելու միջոցը: Միջոց մը, որ, կարգապահութեան նման, փղած է նպատակ մը ինքն իր մէջ, ասով իսկ դառնալով դուռ անհատնում թիրիմացութիւններու, սխալներու եւ դպրոցական կեանքի բնականոն ընթացքը խանգարող խոչընդոտի:

Կեանքի մէջ ամէն զնահատում յարաբերական է: Կը կշռենք՝ տուեալ մարմին մը բաղադրուելով որոշ եւ անփոփոխ ծանրութեան միութեան մը՝ շրջակային հետ: Կը չափենք՝ տարածութիւն մը բաղադրուելով դարձեալ որոշ եւ անփոփոխ երկայնութեան միութեան մը՝ մեթրին կամ արտին հետ: Սակայն ո՞րն է աշակերտին աշխատանքը զնահատելու որոշ եւ անփոփոխ միութիւնը: Անշուշտ թիւը: Սակայն թիւին արժէքը յարաբերական է եւ կը տարբերի անձէ անձ: Թիւք թուագիտութեան մէջ հաւասար եւ ուրոշ արժէք ունին, այսինքն մէկը միշտ հասարակ է մէկի: Սակայն երբ կարգը կու գայ գնահատելու գրաւոր կամ բերանացի աշխատանք մը, թիւին արժէքը կախում կ'ունենայ անպայմանօրէն ենթակայ ուսուցչին՝ թիւերու հանդէպ ունեցած ըմբռնողութեան:

Նէն: Այսպէս, ոմանց համար Ե-ը բաւական նշանակելի գնահատութիւն մըն է, մինչ ուրիշներու համար նոյնը շատ խեղճ եւ անգուհացուցիչ կը նկատուի:

Ասկէ դատ, ինչպէս կարգապահութեան պարագային, հոս եւս մեծ դեր ունի ուսուցչին տրամադրութիւնը: Ուսուցչի մը օր մը առատաձեռն է, իսկ ուրիշ օր մը՝ ժշտատ: Հետեւաբար, երբ դպրոցի մը ուսուցչական մարմինն անդամներուն մօտ գնահատումի արժեւորելու կը տարբերին իրարմէ, կարելի չ'ըլլար աշակերտի մը ուսումնական արդիւնքին յստակ եւ որոշ պատկերը ունենալ: Այսպէս, երբ աշակերտի մը դասերու ընդհանուր միջինները ընդհանրապէս 8-ի վրայ են, մինչ մէկ դասի համար 6 ստացած է, պատճառը այն է ապահովաբար՝ որ այս միակ դասին ուսուցչիչը նիշերու նկատմամբ ժշտո նկարագիր մը ունին: Կանխելու համար ուրեմն ամէն կարգի թիրիմացութիւն, հաւանօրէն պարտադրուած պիտի ըլլալինք աշակերտի վիճակացոյցին մէջ վերոյիշեալ բացատրութիւնը տալ, ինչ որ մեզ պիտի տանէր բաւական ծիծաղելի վիճակներու...:

Սակայն, անկախ այս բոլորէն, կը ծագի անելի խրթին հարց մը: Կան դասեր՝ որոնց գնահատումը կարելի է ընել բաւական դիւրութեամբ: Օրինակ, թուագիտական նիւթերու պարագային, տուեալ խնդրի մը լուծումը կրնայ մէկ կամ քան քանակաբար երկու ձեւեր ունենալ, եւ հետեւաբար աշակերտին աշխատանքը կը գնահատուի որոշ արժէքով մը: Բայց ինչպէ՞ս արժեւորել շարադրութիւն մը: Գնահատումի ի՞նչ միութիւններ դործածել: Աշակերտի լեզուն, բառագիտութիւնը, ճերմակներութիւնը, ուղղագրութիւնը ինչպէ՞ս ինքզինք արտայայտելու կրպակ նկատի ունենալ: Իսկալ պատասխանը անշուշտ՝ բոլորն ալ նկատի առնելը:

է...: Սակայն ինչպէ՞ս եւ ի՞նչ համեմատութեամբ: Դիւրին է հետեցնել թէ ի՞նչ անել կացութիւններու կարելի է մատնուիլ, եթէ տրամաբանութեան այս շարքը երկարի:

Իսկ պէտք է շեշտել թէ նշանակող զանաւորումը արդէն մի՛շտ ալ թէական եւ կասկածելի դրութիւն մը եղած է: Ուսուցիչներ արժեւորումներ բրած են եւ կ'ընեն յաճախ՝ առանց նկատի առնելու կամ գիտնալու թէ ի՞նչ է իրենց գնահատածը: Տիպար օրինակ մըն է հետեւեալը. Եգիպտոսի սահմանները տալու ուսուցչի հարցումին՝ աշակերտ մը պատասխանած էր այսպէս. «Եգիպտոսի սահմաններն են հիւսիսէն արեւելք, արեւելքէն հարաւ, հարաւէն արեւմուտք եւ արեւմուտքէն ալ հիւսիս»: Լա-Փալիսեան ճշմարտութիւն մը անկողած, որ տակաւին հետեւ է հարցումին պատասխանը ըլլալէ: Բայց այս պարագային պատասխանէն աւելի տարօրինակ եւ չփոթեցուցիչ է ուսուցչին գնահատումը՝ 100-ի վրայ 78...:

Նոյնիսկ եթէ պահ մը ընդունինք թէ պատասխանը ճիշդ էր, հարց մը ծագի 78-ի մօտին. ուսուցչիչ ինչպէ՞ս չափած, կշռած եւ 78 գտած էր, ո՛չ աւելի, ո՛չ պակաս:

Մեր դպրոցներուն մէջ որքա՞ն շատ են նման դէպքերն ու պարագաները, որոնց իբր արդիւնք աշակերտներուն մօտ ծնունդ կ'առնէ խորունկ անգիտակցութիւն մը ուսուցչիչներուն, ինչպէ՞ս նաեւ դպրոցին հանդէպ:

Այս յօդուածին սկիզբը յիշուեցաւ թէ «նիշ» տալու արարքը մեր դպրոցներէն ներս ինքն իր մէջ դարձած է նպատակ մը, փոխանակ ըլլալու դպրոցական կեանքի միջոցներէն մին՝ տղոց լաւագոյն դաստիարակութիւն մը եւ կրթութիւն մը օրհանելու: Բայց սահկա դոյութիւն ունեցող իրականութեան հազիւ մէկ տոկոսն պատկերը կու տայ, որովհետեւ դժբախտաբար թիւերով գնահատելու այս դրութիւնը առանձին մտայնութիւն մը յառաջ բերած է ուսուցչիչներու մօտ, դարձած է տեսակ մը մասսանեւում, առօրեայ հոգ եւ զբաղում:

Այսպէս է որ բազմաթիւ ուսուցչիչներու համար դասարանն ունենալով չորս ու ցամաք դաս պահանքիլը, «նիշ»ով գնահատելը եւ նոր դաս մը նշանակելով դուրս ելլելը դար-

ձած է պարտականութեան լրիւ կատարում: Հետեւաբար այլեւս ինչպէ՞ս ակնկալել որ դպրոցին մէջ եւ դասարաններէն ներս ուսուցչին եւ աշակերտներուն միջեւ տիրէ ջերմ եւ ընկերային լաւագոյն մթնոլորտ մը, տարրական անհրաժեշտ պահանջը կրթական կամ դաստիարակական որեւէ ձեռնարկի:

Ուսուցիչներ «նիշ» տալու եւ առնելու ծա՛նք դրադարձին մէջ կը մոռնան յաճախ որ ամենէն առաջ իրենց դրո՛ւք ապրող, ընդունող, վաճաճող եւ ակնկալող հեռ է, որոնք չեն կրնար կապուիլ չորս եւ տասնորոգներու ցամաք հաշիւներուն մէջ մխրճուած ուսուցչի մը: Աշակերտը իր մեծերուն մէջ կը փնտռէ նախ եւ առաջ անձը, անձնաւորութիւնը, այն՝ որ չըլլապատէն կը գանազանուի իր անհատականութեամբ, իր գրաւչութեամբ, իր խօսքին, կեցուածքին, չարժանեւորուն եւ վարուելակերպին դիւթանքով. այսպէսով է որ տղաք հերոսի իրենց պաշտամունքը կը դո՛հացնեն՝ ուսուցչին մէջ մէկտեղուած դանկելով այն բոլոր առաքինութիւնները, որոնց գագաղթութիւնն ու գիտակցութիւնը ունին քնադօրէն:

Անկախ այս բոլորէն, «նիշ»ներու դրութիւնը ժխտական երկու գլխաւոր արդիւնքներ կ'ունենայ տղոց վրայ:

Ա. Նախ՝ դպրոցի մը մէջ կը սկսի «ընդօրինակելու», գրաւոր քննութիւնները խորդարելու վտանգաւոր ունակութիւնը, որ շուտով կրնայ լայն համեմատութիւններ ստանալ եւ զոր արմատախիլ ընելը գրեթէ անկարելի կը դառնայ: Ասիկա տղոց անգիտակից եւ քնադդական հակադրութիւնն է «նիշ»ի անարդար դրութեան հանդէպ:

Աշակերտ մը ընդհանրապէս երկու դրութիւն պատճառներով կը դիմէ «նիշ»ի դրութիւնը՝ տղեղ արարքին. կամ՝ որովհետեւ ծոյլ է եւ կամ՝ որովհետեւ կ'ողջ լաւագոյն «նիշ» մը ապահովել տուեալ դասին մէջ:

Առաջին պարագային՝ ուսուցչիչը, նախքան գրաւոր քննութիւնը եւ տարուան սկիզբէն իսկ, պէտք է արդէն զբաղած ըլլայ աշակերտին ծուլութեան պատճառներով եւ փանցած՝ դանձր վերցնել, որպէսզի տղան ուսումնական քննական կեանք մը վերսկսի, նկատուած է որ մեր մէջ աշակերտի մը դպրոցէ դուրս ունեցած ընտանեկան եւ քն-

կերպարան կենսաբեր նկատի չ'առնուիր բնաւ, եւ հետեւաբար ուսուցիչներ կամ դաստիարակներ պղտիկին՝ դասարանին մէջ ցուցաբերած դանադան երեւոյթները կը քննեն միայն այդ դասարանին պայմաններուն ու մթնոլորտին լոյսին տակ, անտես առելով իրենց համար անծանօթ, բայց յաճախ այնքան խորունկ ու ամէն բան բացատրող արտաքին պարագաներ եւ պատճառներ: Այս նկատմամբ ալ անցեալ յօդուածի մը մէջ կը յիշուէր անհրաժեշտութիւնը ուսուցիչներու եւ ծնողներու սերտ գործակցութեան:

Հետեւաբար, երբ տղուն ծուլութեան պատճառները կը վերցնին, ան այլեւս օլէտք չ'դգար խարդախութեան դիմելու ոռ կը դառնայ պարտաճանաչ աշակերտ մը: Անշուշտ եթէ խաբելու այդ արարքը ունեւորութեան մը վերածուած է, որոշ ժամանակ եւ ճիշդ անհրաժեշտ կ'ըլլայ՝ տղան անկէ բուլորովին ձերբազատել կարենալու համար: Սակայն յաճախ լուծ զոտո մը եւ կամ, ի պահանջել հարկին, աշակերտներուն առջեւ հեղեական քանի մը խօսք՝ տղան զգաստութեան կ'առաջնորդեն:

Իսկ երկրորդ պարագային, աշակերտը նման տգեղ վարժութիւնէ մը կ'արելու պատահաբանութիւնը կ'իյնայ ուսուցչին կամ դաստիարակին վրայ: Եւ արդէն, առաջին պարագայէն աւելի հոս է որ երեւան կոտ դան ճիշդի դրութեան բոլոր սխալները: Այս դրութեան չափազանցութեամբ գործառնելու պատճառաւ է որ աշակերտներու մէջ կը օկսի մրցակցութիւն մը. մրցակցութիւն՝ որ ոչ մէկ կապ անի դասերու հետ եւ առաջ միակ նպատակ է՝ աւելի բարձր դաստիարակեալ աստիալ, դաստիարակին մէջ առաջին դիրքի վրայ դառնալու համար: Ճշդօք թէ՛ միջոցներու կը դիմեն, այս նպատակին հասնելու համար: Իսկ այդ միջոցները ընդհանրապէս ծուռ են, բոլորովին հնուապարհաբան ըլլալէ: Ասիկա երեւան կոտ զայ ամենէն յստակ կերպով կ'իտաւեստ կամ ամապարկի քննութիւններու տեսին: Աստիք առիթներ են ընդհանրապէս, որ ուսուցիչներ ինքզինքնին ազատ, եւ ինչո՞ւ չէ՝ արտօնուած իսկ զգան աշակերտները նեղ դրութիւններու մատնելու, նոյնիսկ տառապանք պատճառելու, թերեւ ինչ տեսակ հանցանք մը գործող մտք բոլորէն: Արդէն վերաբաղի

երկարատեւ շրջանին տեսակ մը հոգեբանական վիճակ մը կը ստեղծեն՝ դասագիրքներու մէջ նշանակելով այն դասերը որոնք «չա՛տ կարելու» են, որոնք «քիչ մը նուա՛գ կարելու» են եւ այլն: Շարքերով հարցումներ կը դրուին գրեթատակներուն վրայ, նոթեր կ'առնուին, սակարկութիւններ կը կատարւին: Իսկ բուն քննութեան օրը՝ ծիծաղելի սահմաններուն մօտեցող խտուութիւններ ձեռք կ'առնուին, աշակերտներ առանձին նստարաններու առջեւ կը տեղաւորուին, մանրադին խոզարկութիւններ կ'ըլլան ու ի վերջոյ այս բոլորը կու գան հաւատարիկ մէկ բանի:— ճիշդի: Այսքան խտուութիւններու եւ անմատոտ ծայրայիղութիւններու առջեւ՝ աշակերտն ալ, եթէ նոյնիսկ իրազէս պահանջը չ'դգար զընթրիսակելու, գոնէ, լոտ իրեն ծիծաղած կ'ըլլայ ամբողջ դրութեան վրայ՝ խարդախութիւն ընելով: Այս սինքն խարդախութիւնը կը գործադրուի խարդախութեան սիրոյն:

Եւ հոս կու գանք հիմնական խնդրի մը:— Եթէ ուսուցիչներ ամէն կարգի միջոցներ եւ խտուութիւններ ձեռք կ'առնեն՝ արդիւնքը համար աշակերտներու կատարելիքը հաւանալով խարդախութիւնը, որեւէն ի յառաջագունէ ընդունած կ'ըլլան աշակերտներու դէպի գոյութիւն ունեցած հակամիտութիւնը: Եթէ նոյնիսկ չարաթական դրաւոր քննութիւններու համար դատարանի մը աշակերտները սրահ կ'առաջնորդուին՝ առանձին նստարաններու առջեւ եւ իրարմէ հեռաւ իրենց՝ գրաւոր աշխատանքը կատարելու, այն տեսիլ ուսուցիչներ ընդունած կ'ըլլան թէ տղան վրայ վատհասութիւն չունին, այլ ընդհակառակը՝ զանոնք հաւանալով գոյութիւնը նկատեն: Բայց ասիկա աշխատելու եւ մտածելու ձեւ մըն է՝ որ պէտք է վերցուծի մեր դպրոցներուն մէջէն, քանի որ անիկա յատուկ չէ՝ դատարանականներու կամ ուսուցիչներու:

Բ. Երկրորդ ժխտական արդիւնքը՝ «զոյց ուրվելու» ունակութիւնն է: Եւ ասիկա շատ բնական հոգեվիճակ մըն է՝ պղտիկին մէջ, քանի որ անոր համար մղձաւանք մը դարձած է ըլլալ նիշ ստանալու: Ուրեմն, այս ձեւով, աշակերտի մը պարոտական ամբողջ կեանքը կ'արձագանքէ՝ օճանալով մէկ կարողութեան՝ չ'շոշուոյթնէն, մինչ տառապանք

պէտք էր ըլլար տրամաբանութիւնը: Դիտւած է որ նախակրթարանի դասարաններուն մէջ ուսումնասպէս առաջին դիրքի վրայ գտնուողներ ընդհանրապէս իրենց այդ դիրքը ուրիշներու գիշած են հետզհետէ, քանի որ դասարաններու բարձրացման հետ ճիշդի եւ յիշողութեան տեղ կը պահանջուին տրամաբանութիւն եւ ազատ արտայայտութիւն:

Թերեւս քիչ թէ շատ արդարանալի կէտ մը գտնուէր զգոց սորվելուն ունակութեան մէջ՝ եթէ աշակերտը կարենար իր միտքը պահել զգոց սորվածքը: Սակայն դժբախտաբար այդպէս չէ պարագան: Ու ամէկաւսմենէն ցայտուն կերպով երեւան կու գայ քննութիւններու ատեն: Տղաք ինչ մեծ աշխատանքով եւ կամքի լարումով վերաքաղի քանի մը շրթաթներուն ընթացքին կը սորվին, պարզապէս այդ բոլոր քննութեան յաջողութիւնը օրէն իսկ մոռնաւու համար... Այսպէս է, որովհետեւ տարեշրջանի ընթացքին ուսումնական հիմնական աշխատանք չէ տարուած եւ ուսուցիչը փոխանակ դասը մանրամասնօրէն բացատրելու եւ ամենօրեայ հարցումներու մէջոցաւ նախորդ դասերն ալ վերաքաղ ընելով՝ բաւականացած է օրուան դասը պահանջելով եւ գնահատական ճիշդներ բաշխելով:

Դարձեալ կը վերադառնանք ուսուցիչներու պարտականաշուքեան հարցին:

Կարգ մը ուսուցիչներ ամէն շեշտ ճիշդին վրայ դրած, յոճախակի դրուտ քննութիւններով ի վերջոյ անիմաստ աշխատանքի մը կը վերածեն դաս սորվելու պարտականութիւնը, որովհետեւ տարեշրջանի առաջին իսկ օրէն դասարանի մը աշակերտները ուսուցչին կողմէ կը դատաւարուին ըստ կարգադրութեան, ու ա՛յ անողուտ կ'ըլլայ աղոց կողմէ արեւէ ջանք՝ այդ կարգին դուրս գալու, առաջ կամ ... ետ երթալու:

Այսպէս, ուսուցիչներ կան որոնք դրուտ քննութիւններու տեսարաններ կը դասաւորեն ըստ իրենց կազմած շարքին եւ ըստ այնմ, գրեթէ առանց կարդալու, ճիշդներով կը գնահատեն կատարուած աշխատանքը: Այսպիսի կամայական կարգի մը հետեւելով էր որ Հայերէն լեզուի ուսուցիչ մը աղջնակի մը շարագրութիւնները շատ ցած կը գնահատէր, հակառակ այս վերջինին լուրջ ճիշդներ: Օր մը, զայրացած,

աղջնակին հայրը՝ որ յօդուածագիր ալ էր նոյն ատեն, երբ իմէ գրած էր զուկին շարագրութիւնը, սրբագրուելէ ետք տեսուակը վերագրածուած էր՝ ուսուցչին հետեւեալ դիտողութիւններով. «Ե՛րբ պիտի սորվիս ուղիղ եւ տարբական Հայերէն մը գրել...»:

Յաճախակի գրաւորներ տեսակ մը ժամանց են ուսուցչին համար, որովհետեւ զինք կ'ազատեն դաս պահանջելու կամ յաւելելու բացատրութիւններ տալու պարտականութենէն: Սակայն միաժամանակ անոնք խաղի պահեր են աշակերտներուն համար եւս, որովհետեւ աղաք շուտ ըմբռնելով ուսուցչին տկարութիւններն ու հարցումները տալու ընդհանուր եղանակը, զգոց կ'ընեն՝ միայն այն՝ ինչ որ անհրաժեշտ կը նկատեն ու գասարան գալով իւրաքանչիւր կը ստանան իր ճիշդը՝ համաձայն ուսուցչին կազմած շարքին...:

Եւ տակաւին պէտք է յիշել այն ուսուցչները՝ որոնք տարեկներէն մեծ թիւով իրենց նիւթերէն ձախողած աշակերտներ ներկայացնելով ուսուցչական ժողովին՝ կը կարծեն իրենց պարտականութեան լրիւ կատարման լաւագոյն ապացոյցը տուած ըլլալ, մինչ ուրիշ ուսուցիչներ այդ ապացոյցը կը գտնեն եւ ո՛չ իսկ աշակերտ մը իրենց նիւթերէն ձախողած տեսնելուն մէջ... Դրեւար չէ եղրակացնել թէ այս երկու հակառակած մտայնութիւններուն գործադրումին մէջ ճիշդը որքան մեծ դեր կ'ընայ խաղալ:

Այս բոլորը, ի վերջոյ, ո՛չ միայն պատճառ կ'ըլլան աշակերտական ներքին անկարգապահութիւններու, այլ մասնաւորապէս մը կը փչեն աղուն հողիին մէջ, զայն դարձնելով յաճախ հիւանդ եւ վիրաւոր:

Մինչդեռ, փոքր ճիշդով մը կարելի պիտի ըլլար մեր դպրոցներէն վերջնականապէս հեռացնել թիւով գնահատումի դրութեան հետ կապուած սխալներն ու ոչ-փափաքելի արդիւնքները:

Այդ ճիշդն եւ ի գործ դրուելիք միջոցներուն պիտի անդրադառնանք առանձին յօդուածով մը:

ԱՐԱՅ ԳԱՂԱՏՃԵԱՆ

(Շարունակելի՛) 3)

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՅ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1964 — 1965 ՑԱՐԵՐԶԱՆԻ

Երևուսդէմ — Յորգաման

Ամեն. Տ. Նիշէն Ս. Արք. Տէրութեան.
Բարեխնամ Պատրիարք Ս. Աթոռոյ,
Հօգեջնորի Հայրեր
Խ. Եարգելի Հանգիսականներ.

1964-65 դպրոցական տարեկանի աւարտը, Ձեզ կը ներկայացնենք Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի բարոյական եւ տնտեսական տեղեկագիրը:

1964 Դիկտեմբերէն սկսեալ մենք ստանձնեցինք վարժարանի Տեսչական պաշտօնը, ամբար համար արանցայ տարի, ինչպէս նաեւ ներկայ դպրոցական սարքերի աւաքին երբէ տնիսներուն (Սեպտ.-Հոկտ.-Նոյ.) կը գտնուէին արտասահման, Ս. Աթոռոյ նուիրակութեան պաշտօնով. մինչ այդ վարժարանի տեսչութիւնը փոխանորդարար վարեց Հրգ. Տ. Դանիէլ Արք. Շամխան: Կը յայտնենք մեր չորմագին շնորհակալութիւնները Հայր Դանիէլին, իր յոգնաւոր եւ նուիրեալ աշխատանքին համար:

ԹԻՒ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԵԱՆ

Այս տարի մեր աշակերտութեան ընդհանուր թիւն էր 313. բաժնուած հետեւեալ կերպով.—

73 աշակերտներ հետեւեցան Մանկապարտէզի դասընթացներուն. ստացան 37-ը մանչ եւ 36-ը աղջիկներ էին:

Նախալրարութեան դասընթացներուն հետեւեցան 14-ը աշակերտներ, որոնց 71-ը մանչ եւ 69-ը աղջիկներ էին:

100 աշակերտներ հետեւեցան Երկրորդական բաժնի դասընթացներուն. ամեն 52-ը մանչ եւ 48-ը աղջիկներ էին:

ՈՒՍՈՒՄԻՑԻՆՆԵՐ

Մեր ուսուցիչներուն թիւն է 23: Այս թիւն 6-ը Ս. Գալոբեանց Միաբանութեան անդամներէն են, որոնք անվարձ եւ սրտագին նուիրուով կը ծառայեն մեր գաւաղներու դաստիարակութեան: Մնացեալ 22-ը աշխարհականներ են:

Ուրախալի պարգաւ մըն է նշել թէ մեր ուսուցիչներու կարգին մէջ կարեւոր թիւ մը (8 հոգի) կը կազմեն այն ուսուցիչները, որոնք շրջանաւարտներ են Ս. Թարգմանչաց Երկրորդական Վարժարանէն:

Սկզբնական օրերուն, երբ ճոր կը կազմանային

պէիք մեր Երկրորդական Վարժարանի ծրագիրն ու կարգերը, ունէինք Հայ ուսուցչի ազգական իշխման. ստիպուած էինք ստարմարով գտնանալ: Այժմ հասած են ու հետզհետէ կը հասնին մերիմները, ի ծառայութիւն կրթութեան եւ մշակութիւն ու առիկա ոչ միայն մեր դպրոցին մէջ, այլ նաեւ տարբեր դպրոցներու մէջ, ուր ունինք արդէն ուսուցիչ ծառայող շրջանաւարտներ:

Մեր ուսուցչական կազմին համար ունինք շնորհակալիքի խօսք: Գնահատանքով կը յիշենք իրենց կազմին մէջ տիրական նուիրումի եւ փոխադարձ յարգանքի եւ սիրոյ համերաշխ մթնոլորտը, որուն արդիւնքն իսկ է իրենց արդիւնաւոր ծառայութիւնը եւ համագործակցութիւնը Ս. Թարգմանչաց կրթական գործին:

ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ

Բաժնուած է երեք մասերու.— Մանկապարտէզ երեք դասարաններով, Նախալրարական վեց դասարաններով, Երկրորդական բաժնի 5 դասարաններով:

Մեր Մանկապարտէզի 73 աշակերտները բաժնուած Միլ, Կոնոն, Մազիկ երեք դասարաններու, Կասարեցի իրենց ուսումնական տարին առաջնորդութեամբ Մանկապարտէզականի Օրդ. Տիգրանուհի Նալպանտի եւ իրենց օգնական երկու աղջիկ օրիւնդներուն: Այս հանդիսաւոր աւարտով գնահատանքի խօսք ունինք Օրդ. Տիգրանուհիին համար, որ 43 տարեկանու ամիսն ծառայութիւն յետոյ տակուին կը շարունակէ իր ծառայութիւնը մեր դպրոցին ու մանուկներուն:

Աշխատանք տարուեցաւ արդէն ճշտապէս Մանկապարտէզի մանկավարժական պիտոյներն ու խաղալիքները, ու անվարձ կրթանք ըսել որ Մանկապարտէզ մեր փոքրիկներուն համար դարձած է հոնեի մթնոլորտ մը, ուր կ'ապրին իրենց ընտանեկան յարկի մտնորդութիւնն ու հանգիստը: Անո թէ ինչու սիրով դպրոց կու գան:

Կիրակի 6 Յունիս 1965-ին տեղի ունեցաւ Մանկապարտէզի ամառային հանգիստը, ու 23 փոքրիկներ ստացան աւարտական վկայականներ եւ անցան նախալրարական բաժնի:

Նախալրարութեան եւ Երկրորդականի մեր ուսումնական ծրագիրը ըստ նախընթացի ընթացաւ

տեղեյոս պետական և ամենատական վարժարաններու կրթական ծրագրին հաւասար մակարդակով: Ուսուցանեցան Հայերեն, Անգլերեն, Արաբերեն երեք լեզուներ, որոնց կատարելագործմամբ համար կարելի միջոցներ ի գործ դրուած են: լիբանոնեան միատեղ ուսուցանեցան կրօնի, գիտութեան և օրօտ-տութեան դասեր, ու նաեւ շարք մը Հայագիտական դասեր, մասնաւորաբար երկրորդական կարգերով մէջ (Վարդար, Մատենագրութիւն, Հայոց Պատմութիւն):

Գասաւանդութիւնները եղան ամբօրի կանոնաւորութեամբ ու անձամբ հսկեցինք ժամանակացոյցներու նշոյի իրագործմամբ:

Մեր ամպլերի բնութիւնները տեղի ունեցան Մայիս 19-29, որմէ յետոյ յայտնի եղաւ որ այս տարի մեր ծախողած աշակերտներուն քիւր եղած է 13, որոնք կը կրկնեն իրենց դասարանները: Գրեթէ չեցին քիւր մը բազմաթիւ մարտի տարիներու երբ կրկնեցանք քիւր բարձրացած է մինչեւ 40-ի:

Այս տարի մեր երկրորդական վարժարանն որպէս շարժմասարաններ կը վկայուին 14 հոգի. 5 աղագ և 9 աղջիկներ: Անոնք մեր պարտական բնութիւններէն յետոյ մասնակցեցան նաեւ Լոնտոն Մէրքի-ֆալէշըմի բնութեան, որուն արգիւնէն կը կազմուին մինչեւ 1965 Սեպտեմբեր:

Իսկ անցեալ տարւոյ մեր շրջանաւարտներէն առեմք արեւմտ մասնակցած են Լոնտոն Մէրքիֆալէշըմի բնութեան, ձեռք բերած են հետեւեալ արդիւնքները:—

Մասնաւոր գնահատմամբ կարելի է յիշել Օրդլիի Գառաթիւնեանը, որ յաջողած է Հայերէն լեզու, (Նաւակամ) Անգլերէն լեզու, Անգլիական Գրականութիւն, Արաբերէն լեզու, Պատմ. Ընդ. Ազգաց, Ռազմաբանութիւն, Բնագիտութիւն և Քիմիաբանութիւն 8 միւթերու մէջ, ինչ որ բացառիկ արդիւնաւորութիւն մըն է Երուսաղէմացի աշակերտի մը համար:

Այլապէս է բնութեանց արդիւնքը Ժիրայր Թիւթիկեանի ար յաջողած է Հայերէն (աշխարհաբար) Անգլերէն լեզու, Անգլիական Գրականութիւն, Պատմ. Ընդ. Ազգաց, Ռազմաբանութիւն և Քիմիաբանութիւն 8 միւթերու բնութեանց մէջ:

Իսկ մնացեալին հետեւեալ աշակերտները յաջողած են հետեւեալ միւթերուն մէջ:—

Ազգայի Գալուստեան.— Աշխարհաբար Հայերէն. Գրեթէ Պետեւեան.— Դատական Հայերէն. Անի Ոսկերիչեան.— Արաբերէն լեզու.

Անի Զօրպանեան.— Դատական Հայերէն, Անգլիական Գրականութիւն, Արաբերէն լեզու:

Յակոբ Հալեպլեան.— Աշխարհաբար Հայերէն, Պատմ. Ընդ. Ազգաց, Ռազմաբանութիւն, Քիմիաբանութիւն:

Անի Գալուստեան.— Աշխարհաբար Հայերէն, Անգլիական Գրականութիւն, Ռազմաբանութիւն, Քիմիաբանութիւն:

Ալֆրետ Գեղեցեան.— Անգլիական Գրականութիւն, Արաբերէն լեզու:

Մեր շրջանաւարտ աշակերտները մեր պարտեմ

դուրս ալ կեանքի գանազան ապարդիւններ մէջ, կը համընդհանրապէս ձեռնարկէ իրենց ամենաամենա և օգտակար անձնատուրութիւնները: 1957-էն ստիկն, —երբ մի քան տուիմք առաջին համաձայն մեր երկրորդական վարժարանէն շրջանաւարտ աշակերտներուն.— ուրը տարիներու ընթացքին տուած ենք ձեռք շրջանաւարտներ: Անոնցմէ 20-ը բաղաւորութիւն ունեցած են իրենց ուսման ընթացքը շարունակելու, հետեւելով հասնաւորական դարձեալներու:

Մօտ 10-ը հոգիներ մեր վարժարանէն եւ այլ տար եւ Հայկական վարժարաններէ մերս Ռուսիոյն.— ինչ Դատական ապարդիւն. 7-ը արդէն իսկ աւտոմատացած են եւ եղած իրենց ընտանիքներուն պարկեշտ մայրեր:

Իսկ մնացեալ 23 հոգիները ներուած են կեանքի ապարդիւն, մեծ մասը կը ծառայեն որպէս պատմականներ գանազան տար հաստատութիւններու մէջ, ու եղած են տնտեսական ու քաղաքական նշոյիները իրենց երբեմնի տառապած ընտանիքներուն, ու յոռախ ապաստարան գանազան Սպասարկույի նկատմէն:

Այս առիւտ դարձեալ ուրախութեամբ կը ճշմեմք թէ, հազիւ երկու շաբաթներ առաջ մեր վարժարանի ներկայ եւ անցեալ շրջանաւարտներէն վեց հոգիներ մասնակցած են ԱՄՆի մտից դժուարին բնութեան, որոնց մէջ յաջողութիւնը յաճախ վերապահեցած է լատաղայն ուսանողներուն: Սոյն վեց շրջանաւարտներէն 5-ը յաջողած ըլլալով, անոնցմէ 3-ը ընդունուած են հասնաւորանիմ գիտական բաժնին մէջ, իսկ երկուքը արուեստից բաժնին մէջ:

Ընդհանուր կը իստատեմք որ կեանքի ինչ մարդի մէջ ալ ինչպէս իստատեմք, մեր շրջանաւարտները բերած են գնեատեւի ծառայութեան եւ աշխատանքանոցներու փաստը: Եւ սակեալ մեծ չափով կը պարտեմք Թարգմանչա վարժարանին: Վանդի առանց մեր վարժարանին անոնք ստացած պիտի չըլլային երկմարտ կրթութիւն, եւ մեծաւ մասամբ պիտի մտային նախկին արաւմատաւարու նախը, արաւմ ըլլալով որ անոնց մէկ կարեւոր տուրու գաւթի էր տնտեսական քաւարտ միջոցներէ:

Տարւոյ ընթացքին մեր կարելի միջոց բրինք, մեր աշակերտները օտեւելու համար աչ միայն ուսումնական պաշարով, այլ նաեւ հոգեւոր եւ քաղաքական դաստիարակութեամբ:

Զեմք ունեցած կարգապահական-քաղաքական դժուարութիւններ, աւելին անոնք մոյմիկ այս ուղղութեամբ գնահատմանք խօսք:

Հոգ տարինք նաեւ մեր աշակերտներուն ազգ. եւ հոգեւոր կրթութեան, մեր հայագիտական դասերով, կը կրեական առ ազգային շրջապատով:

Ամեն կրեական մեր աշակերտները առաջնորդեցինք եկեղեցի, ու երկիցս մասնակցից դարձուցինք Մ. Հայագիտութեան խորհուրդին: Մեր երաւելին վրայ Մ. Հայագիտութեան խորհուրդին մասնակցից դարձան նաեւ տար վարժարաններու սակաւաթիւ Հայ աշակերտները:

ԲՄԱ/ԽՈՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՆԵՐ ԵՒ ԱՅԼ
ԿԻՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱՌՈՒ ՁԵՆՆԱԿՆԵՐ

Մեր դասընթացներում բովմ է վեր, յաճախ
ունեցանք ճաշե բանախօսական 'տախտի' չին, ուր
մեր հրատեղավ, ազգային, կրօնական, գլխական
նկերքում շուրջ խօսք առին օտար եւ Հայ մտաւո-
րականներ, Ս. Բաղաթ. այցելող ամենաւարժաւոր-
ներ, եկեղեցականներ եւն, եւն:

Նմանապէս բազախօս օտար մշակութային հաս-
տատւութիւններու եւ դպրոցներու կողմէ սարքուած
գիտական-իմացական ձեռնարկներում, շարժանկար-
ներու ցուցադրութիւններում ներկայ եղան մեր ա-
շտիկները մեր իսկ տաղանդաւորները:

Ունեցանք նաեւ դէպքի երիւթով միօրեայ աշա-
կիտական պայտիքի մը հանքի ժամանցը:

ՄՈՐԱԿԱՆ ԿԵՆՈՐ

Մեր վարժարանի աշտիկները ունեցան նաեւ
իրենց մարմնամարզական դաստիարակութեան ամե-
նօրեայ ընթացքը. աղբիկներ առաջնորդութեամբ Օրդ.
Շուշանն Յովսէփեանի իսկ տղաք Պր. Արմենակ Պաս-
մանեանի:

Իրենց մարզական աշխատանքին ցուցահանդէսը
կատարեցին, վարժարանի տարեկան մարզահամ-
դիւտով, որ տեղի ունեցաւ 30 Մայիս 1965 կիրակի
կէտքէ յետոյ ժառանգաւորաց վարժարանի դաշտին
վրայ. աղբիկներ բաժնուած Սեւան եւ Երեւան խում-
բերու, իսկ տղաք Մաւսի եւ Արաթուս խումբերու
կատարեցին իրենց մարզական մրցանքները, կարգա-
պահութեամբ եւ մարզիկի մը յատուկ ոգիով եւ յա-
ղազգայնները արժանացան բաժանկերու եւ մետալ-
ներու:

Այս ուրիշ կը յայտնենք մեր շնորհակալա-
թիւնները Տէմիրեան եղբայրներում, որոնք սիրա-
յօժար մուկերցիմ բոլոր մետալները:

Վարժարանի արեւմտեան կազմակերպու-
թիւնը կը շարունակէ իր գաղութացմանը առաջնոր-
դութեամբ Օրդ. Ազիւի հովանապետի:

ՁԵՆՆԱԿՈՐՈՒՄԵՆԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՊԵՆՏԻՐ

Սանուիներում յատուկ ձեռագործային ամե-
նօրեայ աշխատանքի պահը այս տարի եւս շարու-
նակուեցաւ, որում արդիւնքը, ի վաճառ համուեցաւ
մեր դպրոցական տարեկան պարարիմ որ տեղի ու-
նեցաւ 16 եւ 18 Մայիս Շաբաթ եւ կիրակի օրերում:
Բացառիկ եւ անմայրեղաց յաջողութիւն մը եւ
դաւ այս տարւոյ մեր դպրոցական պագաթը, որը
վարժարանի ապահովեց 400 տիմարի գուտ շահ մը:
Պագաթը նաեւ տոնե եղաւ մեր գաղութին համար
ընկերական զերմ հանդիպումի առիթ մը:

Տնտեսականութեան պարտք ունինք այն բոլոր
տիկներում եւ օրերներում որոնք մեր ուսուցչ-

չական կազմին հետ գործակցարար այնքան արգիւ-
նաւոր ընձայեցին մեր տարեկան պագաթը:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՄԱՐՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱՌԹԻՒՆ

Վարժարանն անբրոժշտօրէն պէտք էր
գիտական դասերու օժանդակ, յատուկ տարրաւո-
ծարանի մը:

Համաձայնելով կապալաւորի մը հետ, տարբա-
րուծարանի մեր տնտեսի մը կառուցինք վարժարանի
արեւմտակողմը, վարժարանիս եւ Պարտիկարգին
միջանկար խոնիքին վրայ: Կառուցման փոխարժէքը
պիտի վճարենք ամսական մասնակի վճարումներով:
Սակայն կը յայտնենք թէ Ունեւիկաւայ կիրակնօրեայ
վարժարանի մը կողմէ եղած բարի սրամաղբու-
թիւնը գործնականի վերածելով, մեր այս ձեռ-
նարկը պիտի ունենայ շուտով իր քարերարը, եւ
վարժարանն ազատագրէ ներքական մտահոգութեան
մը:

Առ այժմ շատ միեալ է մեր տարրաւորութեան
ներքին գործիքային սարքաւորէք: Սակայն աշխա-
տանքի պիտի տանք յառաջիկայ տարեշրջանին ամ-
բողջացնել մեր տարրաւորութեան գործիքային սար-
քին բոլոր պակասները:

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Նկատի առած որ մեր տրամադրութեան տակ
ունինք կրկնական Մատենադարանի հարուստ
Հայկական բաժինը, ձեռնարկած ենք մեր դասաւա-
ղութիւններում օժանդակ Ազգիւրէն եւ Արաբիւրէն
գրքերու գրադարանի մը կազմութեան: Այս տարի
մեր կողմէ տրամադրելով յատուկ պիտուէ կրկնու-
պատկուեցաւ այս տեսակի գրքը մեր ունեցած պա-
շարը:

Արեւմտեան առաջ գիմեցինք նաեւ բոլոր Հայկական
թերթերու խմբագրութեան, որպէսզի մեր աշա-
կիտներու ընթերցանութեան համար մեկական օրի-
նակ տրամադրեն իրենց հրատարակած թերթերէն,
ցարդ չար կոչին ազնուարար ընդարաւացած են նե-
տեւեայ թերթերու խմբագրութիւնները. Նայիրի,
Առաքել, Նոր Օր, Զարթօնք, Երբօր, Ին Ար-
միւնըն Կարտին, Զանալիր, Մարմարա, Յնչպէս
Ուսն շարք մը Հայրենական թերթերու, որոնք ու-
նին գրական, բանասիրական, իմացական, մամկա-
վարական, գիտական բազմազանութիւն: Այս առ-
թիւ անցնց խմբագրական կազմերում կը յայտնենք
մեր եւ մեր աշակերտութեան սրտազին շնորհակա-
լութիւնները:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՇՈՒՄՆԵՐԻ ՈՒՄՈՒՄԻՒՆ

Կ'ամբողջացնենք մեր տարեկան տեղեկագիրը,
ստորիւ ներկայացնելով մեր տարեկան հաշուեկշիռը
սկսեալ 1964 Մայիս 1-էն-1965 Մայիս 30-

Հաշուեկշիռ Ս. Թարգմանչաց երկ. Վարժարանի

1964 Մայիս 1 — 1965 Մայիս 1

Մ Ո Ւ Տ Ք

Թ. Ֆիլմ

Պատրաստ ի գրամարկի նախորդ տարիէն փոխ.	790297
Աշակերտական թուակներէ	1548000
Վիճակացոյցներէ, դասագրքերէ եւ տետրակներէ	489735
Ունեւայէն նպաստ	381420
Հանդէսներէ մուտք	61150
Արտասահմանէն հուրարտաւթիւնք	4079922
1964-ի տարեկան պաշարէն	329330
Վերադննդութեանց աւարքներէ, վկայագրերէ, դիւարակներէ	41840
Ընդհանուր դուժար մտից	7721694

Ե Լ Ք

Գրեական պիտոյց	20250
Բոլորագրութիւնք եւ մանր ծախքեր	121000
Հանդէսներու առթիւ ծախքեր	42530
Դասագրքերէ, տետրակներէ, գրագրարանի գրքեր	502280
Ամսականք պատճենէութեան եւ հասուցումներ	5442500
Ձեռագործներու պատրաստութեան	14065
1964-ի պուլպուրի ծախքեր	76890
Դպրոցական շինութեան եւ կահոյցի նորոգում	178625
Մանկավարժական պիտոյց	29090
Գլխարկներ	16800
Տարբարումարանի շինութեան	175900
Խողարանի յարակից շէնքերու գնման եւ ընդարձակման նպատակաւ փոխանցեալ երեւմտից դիւանին	456524
Ընդհանուր դուժար ելից	7076554
Պատրաստ ի գրամարկի	645140
	7721694

Այստեղ կու տանք մանր ցանկը այն բոլոր մուկ-
բաւորներուն, որոնք ընդարձակուլ մեր դիմումներին
եւ ամսաւոր իրենց ազնուական Հայու Սերիին ծայ-
նին, նախարարութիւններով իրենց քրտնիքն ու
նիզը միացուցին մերին, քի դաստիարակութիւն
մեր ժողովուրդի գաւազններուն:

Թ. Ֆիլմ

Գ. Կրկնական Հաստատութեան	680000
Ռուսու եւ Ստափան Մազիկեանի (Պարագաս)	106950
Կարօ Նազարէթեան (Սանթրիակո)	10500
Վարդգէս Պողոսեան (Սան Բաւլո)	20955
Տիկ. Աննի. Հանքեանի (Մ. Ն.)	8912
Կրկնական Կրկնական Հիմնարկէն	358000
Գ. Վ. Անարտեանի (Մանթիվիանէ)	53250
Տիկին Վերդի Մոմենանի (Սանթրիակո)	10295
Տիկ. Վերդի Պալոյեանի (Սանթրիակո)	10800

Հերրի Մ. Պրոթ Հաստատութեան (Մ. Ն.)	380000
Համահաստատու Վեր. Միութեան (Մ. Ն.)	108000
Տիկ. Մարի Դաւիթեանի (Մ. Ն.)	9000
Մ. Մ. Ալթունեանի (Մ. Ն.)	8900
Աշուտ Յովսէփեան (Մ. Ն.)	8950
Տիկ. Փ. Օտարաշեան (Մ. Ն.)	8950
Ս. Յովակիմ Աննա Եկզ. Երեմի (Մ. Ն.)	17900
Հայ Ամերիկեան Վեթերաններ Տեղաբ (Մ. Ն.)	17900
Ման Գեորգեան (Մ. Ն.)	1790
Սէնթ Լուիս Եկզ. Տիկեանի Միութեան (Մ. Ն.)	8950
Ռիչարտ Նորսիկեան (Մ. Ն.)	8950
Ճօզէֆ Չալմըրի (Մ. Ն.)	8950
Ման Ճէմէմեանի (Մ. Ն.)	8950
Մ. Գ. Պօսիկեան (Մ. Ն.)	8950
Կարօ Պաղպազեան (Մ. Ն.)	9000
Մի ուն (ձեռագր. Կ. Հիւրեանի)	8000
Վահան Պէլեանի (Մ. Ն.)	8900

Սաքրամենթոյի հերթ. Վրժ. (Մ. Ն.)	8900
Սաքրամենթոյի Տիկնանց Միութիւն (Մ. Ն.)	8900
Տիկ. Ալիս Քէլեան (Մ. Ն.)	8900
Վ. Ասպունդր տարեկան նուիրատ. (Մ. Ն.)	358500
Դաս. Վարդանանց տարեկան նուիրատ. (Մ. Ն.)	71500
Եղուարդ Փանոսեան (Մ. Ն.)	71500
Ամերիկայէն նուիրատուութիւններ	
ձեռամբ Կիրիզ Վրժ. (Մ. Ն.)	420500
Որդ. Վանուհի Կոտուշեան (Մ. Ն.)	8900
Ուսարի Տիկնանց միութիւն (Մ. Ն.)	17600
Ուէլլուէի Տիկնանց միութիւն (Մ. Ն.)	8850
Նազար Հիմաշեան (Մ. Ն.)	8500
Վարդէն Պաղանեան (Սան Բաւլո)	20500
Մի ուն ձեռամբ Մաթոց Վրժ. (Երուսաղէմ)	8000
Երուսաղէմ Ս. Թարգ. Շրջ. միութեանէն	120000
Տիկ. Պէրթա Քէլեյի (Մ. Ն.)	17750
Էմարու Յակոբեան (Մ. Ն.)	8900
Դարեգի Տէմիթեան (Մ. Ն.)	8900
Տիկ. Եւփմէ Գասպեան (Մ. Ն.)	8900
Տիկ. Ալիս Թաշեան (Մ. Ն.)	17750
Տիկ. Ռուք Սալեան (Մ. Ն.)	8900
Տիկ. Թադուհի Տանէլ (Մ. Ն.)	8900
Էդոան Լուսինի (Մ. Ն.)	17750
Չապէլ Օւանէսեան (Մ. Ն.)	8900
Տիկ. Ճարէն Գաբակեան (Մ. Ն.)	8500
Տիկ. Ն. Էմարգարեան (Գանատա)	8000
Օրդ. Խաթուն Քէլեյեան (Մ. Ն.)	8900
Տեաք եւ Տիկնանց Միութիւն Լաթեան (Մ. Ն.)	8900
Հէրիք Նազարեան (Մ. Ն.)	8900
Սիմոն Շաւոնեան (Մ. Ն.)	8900
Սփրինգֆիլտի Դպրաց դաս (Մ. Ն.)	8825
Տիկ. Լուսին Սարգիսեան (Մ. Ն.)	8400
Տիկ. Ռոզ Էսոյան (Մ. Ն.)	8900
Հայտնի Սարգիսեան (Մ. Ն.)	8900
Արատալ Գոսեան	17500
Բենեմարի Աւարտեան (Մ. Ն.)	8500
Մէլիք Յակոբեան (Մ. Ն.)	8750
Օրդ. Նանի Գարբէլեան (Մ. Ն.)	8900
Սոգոմոն Գարբէլեան (Մ. Ն.)	8900
Այնթապի Հայր. Միութիւն (Մ. Ն.)	8900
Սիմոն ձիկեան (Մ. Ն.)	8900
Տիկ. Սէլմա Էմիլեան (Մ. Ն.)	8900
Ա. Բարեկէան (Մ. Ն.)	8900
Ճոզէլ եւ Էլիս Զաւարդ (Մ. Ն.)	8900
A.C.Y.O. Ճրէքոն (Մ. Ն.)	8900
Օրդ. Զարուհի Ասլանեան (Մ. Ն.)	8900
Քորովայնէն զանազան բարերարներ	100000
Տիկ. Մարթա Տեպալէթեան (Պուէնտա Ալբա)	55000
Արա Եարսթ (Մ. Ն.)	8880
Տիկ. Մ. Միքայէլեան (Մ. Ն.)	8880
Հ. Ա. Քոլինզ (Մ. Ն.)	8880
Սարգիս Զարգարեան (Մ. Ն.)	8880

Մաթըլ Սէյմուր (Մ. Ն.)	8880
Զարլը Աւագեան (Մ. Ն.)	8880
Ճոն Ն. Կարապետեան (Մ. Ն.)	8880
Տիկ. Ա. Սողեկեան (Մ. Ն.)	8880
Տիկին Սառա Ա. Քուրքը (Մ. Ն.)	8880
Մոնթրէալի Եկեղեց. Տիկ. Միութիւն (Մ. Ն.)	8000
Հրանդ Տալէթեան (Գարադաս)	9700
Տիկ. Այսո Տալէթեան (Գարադաս)	9700
Տիկ. Լուսի Անէպեան (Գարադաս)	9700
Վարդգէս Երէքեան (Գարադաս)	9700
Նաւի Իսթեպեան (Գարադաս)	9700
Զարեհ Գրգորեան (Գարադաս)	9700
Գրգոր Դապարեան (Գարադաս)	9700
Դապար Դապարեան (Գարադաս)	9700
Գէորգ Թափաշեան (Գարադաս)	9700
Սեդրակ Սիմոնեան (Գարադաս)	9700
Կարո Գոսեան (Գարադաս)	19400
Աւերի Իսթեպեան (Մ. Ն.)	17500
Պետրոս Սիմոնեան (Գաւիթ)	40000
Գարակէպեան Հաստատութիւն (Մ. Ն.)	355000
Ռեքուսի Նաթան (Երուսաղէմ)	183925
Սեդրակ Սուլթանեան (Մ. Ն.)	8825
Տիկ. Անիս Գրգորեան (Մ. Ն.)	8850
Պերճ Նիկոսեան (Մ. Ն.)	8850
Մարթին Արգարեան (Մ. Ն.)	8850
Օրդ. Համեստուհի Ամէթեան (Մ. Ն.)	26450
Տիկ. Անիս Համեստեան (Մ. Ն.)	8800
Անգարեանի Աւարտեան (Մ. Ն.)	17600

Այս առթիւ ի մասնաւորի կ'ազնիւ յիշատակել
 ետեւեալ մուրաւանութիւնները.—
 Տարեկան 1000-ական տոլարի մուրաւանութեամբ
 մեր վարժարանէն մեր տարագրական դասարաններ
 կը պահեն ետեւեալ կազմակերպութիւնները եւ
 դպրոցատէր ազգայինները.—
 ա.— Ամերիկայէն վարդաւանց Ապոստոլ
 կազմակերպութիւնը.
 բ.— Կիւլիպի կիւլիպեան հաստատութիւնը.
 գ.— Անտարտ Գաբակեանի կիւլիպեան.
 Որդ. Լիլի Գաբակեանի միջոցաւ:
 դ.— Գալուստ կիւլիպեան կիւլիպեան.
 ե.— Ամերիկայէն բարեգործական Հոգի. Միու-
 րեան անգլիկական միաբանութեան Տէր եւ Տիկ. Անիս
 Մանուկեան.
 զ.— Ամերիկայէն Տէր եւ Տիկ. Մալուս Մալ-
 սեան (Հէրթի Մ. Պրէք):
 Մասնակի բայց չարանակական մուրաւանու-
 րութիւններով վարժարանի կ'օժանդակեն.—
 ա.— Համեստատեան վերաշինաց միութիւնը
 տարեկան 300 տոլարի նպաստով.
 բ.— Ամերիկայէն Դուրիք վարդաւանց կազմ-
 ակերպութիւնը տարեկան 200 տոլարի նպաստով.—

Գ.— Իսկ դպրոցիս անկթեր Ս. Թարգմաձայց Շրջամաւարտ միութիւնը 120 տիւարի մուրաւուրութիւն մը բրած է վարժարանիս, որը պիտի յաւկացուի իրենց ճախտարած մէկ միայն ձեռնարկի մը իրագործման, յառաջիկայ տարեշրջանին:

Խոր գոհունակութեամբ կ'արձանագրենք թէ մեր բարեխառնութիւն Տիար Մովսէս Մովսէսեան (Հէրրի Մ. Պըրթ) մեր դպրոցին տուած անցեալ տարւոյ տալիս ցեղութենէն յետոյ, զմահատելով Ս. Թարգմաձայց վարժարանին բարւոյ ծառայութիւնը, կատարած է բարի կարգադրութիւն մը, ըստ որում թէ իր կենդանութեան եւ թէ ամէկ յետոյ վարժարանը ունէն տարի Հոկտեմբերին պիտի տաւանայ 1000 տոլար, այնպէս տնականօրէն պտեհելու համար այն դատարանը որ բարեխառն իսկ ճանաչող կը կոչուի «Մովսէս Մովսէսեան Դատարան»:

Կը յայտնենք մեր եւ վարժարանիս աշակերտութեան զգածուած շնորհակալութիւնները մեր բոլոր ճակատանկարուն ու բարեխառնութիւն: Թող Աստուած բերապատիկ վարձահատոյց ըլլայ բոլորին:

Շնորհակալութիւններ Հարաւային Ամերիկայի Հայրապետական պատուիրակ Գեոր. Տ. Բարգէն Ս. Արք. Աղասեանին, որուն ճախտահանութեամբ վարժարանս ամէն տարի կ'աւելնայ մուրաւուրութեանց կարեւոր գումար մը, Պաւլոս Արքեպիս:

Նամանակէ շնորհակալութիւն Տիար Գաւրիի Այնէպանին (Գարաբա) եւ Նազարէ Էլիսաննանին (Փորտոպա), որոնք սիրալոյսով յանձն առած են ուսման տարի վարժարանիս պայշտաւորեան հասկի ճակատանկարութիւններ ապահովել Գաւրոպա եւ Փորտոպա քաղաքներէն:

Շնորհակալութեան պարտք ունինք տակաւին Ձեզի, Ս. Արքեպիս շատ Սիրելի եւ Ամենապատիւ Ս. Գաւրիարք Հօր, եւ Ս. Յակոբեանց Միաբանական ուխտին, որ իբրեւ վերին հովանաւորը, Ս. Թարգմաձայց կրթական այս տունին մկատմամբ, ունեցաւ հագաժու եւ քաղաքական կեցուածք, դա մեր զգաւարութեանց առջի. ամէն անգամ որ պիտեցինք Ձեզի մեր առջին բաց գտանք Ձեր բարի եւ ուսումնասէլ արտին զոնքը:

Մեր տեղեկագրի արարտին Ձեզ կը ներկայացնենք վարժարանիս ներկայ տարւոյ շրջանաւարտները ինչպէս նաեւ ուսման եւ վարժի մէջ առաջաւոր աշակերտները, ու կը խնդրենք որ ամենց վկայականներու եւ մրցանակներու բաշխման հետ բաշխէք նաեւ Ձեր հայրական օրհնութիւնները, որպէսզի անոնք ըլլան մեր ժողովարդին ու եկեղեցիին մուրեակ ու արդիւնաւոր գաւակները:

Մատչելով ի համբոյր Ձեր Ս. Արքեպիս

Որդիական Սիրով

Կիւրեղ Վրթ. ԳԱՐԻԿԵԱՆ

Տեսուչ Ս. Թ. Երկ. Վ. Ի

ՄԱՆՈՒՐ.— Նուիրատուներու լցանկին մէջ Գորտովայեի Նազարէի Էլիսաննանի միջոցաւ հաւաքուած 100 Տիարի գումարը գոյացած է Գորտովայեի կենտեանը ազգայիններու նուիրատուութիւններէն:

Յովհաննէս Տէր Յանսեան
Անթոնի Պէպտեան
Աւետիս Զիւլէեան
Սիւրբ Սիմեոն
Աւետիս Միւրէեան
Թորոս Կիկեան
Նազարէ Էլիսաննան
Աղասի Բարսեղեան
Երուանդ Քիւրեան
Գրիգոր Անոնեան

4000
4000
4000
4000
8200
4000
8000
4000
4000
4000

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԻԻԶՊԱՇԵԱՆ—ԿԻՆԼՊԵՆԿԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ—ԱՄՄԱՆ

1964 — 1965

Ամեն. Ց. Եղիշե Ս. Արքեպ. Տեղադրեան,
Բարեխմամ Պատրիարք Ս. Աթոռայ,
Հագեշնորի Հայրեր,
Սիրելի Ծնողներ եւ յարգելի Համդիսականներ.

Աշակերտութեամբ թիւն է 200, 100 մանչ եւ 90
աղջիկ: Ունեցանք 17 մար աշակերտներ:

ՈՒՍՈՒՑԶԱԿԱՆ ԿԱԶՄ

Կը բաղկանայ 13 հոգիէ: Նախակրթարանի բո-
լոր ուսուցչուհիները նուագագոյն երկրորդական
վարժարաններ վկայեալներ են: Ունինք երկու արա-
բերէթի ուսուցիչներ (մէկը արաբ) պետական քաու-
նիի վկայականով: Արաբերէն լեզուն կը դաստան-
դելի ծաղիկ դասարաններն սկսեալ օրական 2 պահ:
Խոկ 5րդ եւ 6րդ դասարանները օրական 3 պահ: Այս
սարի ունեցանք անգլուի մը, անգլիերէն լեզուի դա-
սանդուքեան համար: Ուսուցչական կազմին տա-

րեկան վնարումը 3000 Տիմարէ աւելի է, ամսական
մօտ 250 Տիմար:

ՁԵՆՆԱՐԿՆԵՐ

Նոր Տարեան առթիւ ունեցանք աւանդական կա-
զանդ պաշայի հանդէսը: Նախ տօնեցինք պատշաճ
յայտագրով վարդապետ Տօնն ու Մայրերու Օրը,
ընդհանուր խանդավառութիւն ստեղծելով ծնողներու
եւ աշակերտներու մօտ:

ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐ

Ամմանէն ունինք հետեւեալ բարերարները.—

Տիկ. Զարուհի Փելթէքեան կը պահէ 3 սան:
Օրդ. Շահան Փանոսեան կը պահէ 2 սան:
Տիար Վահէ Ղազարեան կը պահէ 2 սան:
Տիկ. Սաւա Պէրպէրեան կը պահէ 1 սան:
Տիար Թադէոս Եսայեան կը պահէ 2 սան (Առէնէն):
Հայ Օգնութեան Միութիւն կը պահէ 15 սան:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

(1 Սեպտ. 1964 — 31 Օգոստ. 1965)

Մ Ո Ւ Տ Գ

1.— Ինքնաշարժի գումարաններ (9 աճիւն)	481-000
2.— Ծախսած գասակերքերէ	182-000
3.— 1964-ի Հանդէսի տոմսեր	110-000
4.— Օրացոյցներէ եկամուտ	110-000
5.— Աշակերտական հանգէտներ, զոգարթ, սօլար, վիճակացոյց	81-000
6.— Կրթարթականութիւն—	
ա.— Ծնողներէ	1185-000
բ.— Բարերարներէ	100-000
դ.— Ունեւում	60-000
զ.— Հ. Օ. Մ.	115-000
	1480-000
7.— Զանազան հուշքներէ	63-000
8.— Հ. Բ. Ը. Միութեան (2200 Տումար)	770-000
9.— Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան (660 Տումար)	221-000
	3478-000

Ընդհ. Մուտք

Ե Լ Ք

1.— 1964 տարուան հանդէսի ծախսեր	22-000
2.— Դասադիրքերու վճարում	170-000
3.— Ճամբու շինութեան համար	98-000
4.— Կարասիներու շինութիւն եւ նորոգութիւն	170-000
5.— Հետաձայն, ջուր, գնահատան ծախսեր	169-000
6.— Ինքնաշարժի վճարումներ (վարիչ, պէնդին, կարաժ, Թաքսի)	660-000
7.— Աւակներասութեան ծախսուած (խաղաղիք, վառարան, եկարներ)	116-000
8.— Ուսուցիչներու ամսականներ (9 ամիս)	2628-000
9.— Ուսուցիչներու ամսականներ (3 ամիս)	860-000

Ընդհ. իջ 4688-000

Երուսաղէմի Պատրիարքարանին տնտեսութեան մասնաւոր յատկացում մը, դպրոցիս բացը գոցելու համար՝ 1200 Տիմար (3430 Տալար) :

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆՍԵՐ

Սիրայ եւ՛ որ անցեալ տարուայ մեր շրջանաւարտները ըլլայ անցիկական, ըլլայ կառավարական երկրորդական վարժարաններու մէջ դաստիարակներու առաջիններն են :

Հետեւեալ աշակերտները շրջանաւարտ եղան այս տարի.—

- 1.— Աւագ Թարուքիւն Խանոյեան :
- 2.— Անոյշ Իսկահատէր Յասթան :
- 3.— Արամ Յովհ. Տարազհան :
- 4.— Արտեմիս Երջանիկ Մահաբէճեան :
- 5.— Գեղեցիկ Գրիգոր Քէօթէիճեան :
- 6.— Էլիզապէթ Միքայէլ Աղունիճեան :
- 7.— Էլիզապէթ Ժիրայր Պաշեան :
- 8.— Յակոբ Պետրոս Պատմաճեան :
- 9.— Կուրթ Աւետիս Քէլիճեան :
- 10.— Վաղգէն Եսայի Եսայեան :
- 11.— Վարուժան Պօղոս Դասապեան :

Մատչելով ի համբոյր Սրբազնութեանդ Աբղոյն

ԱՆԱՀԻՏ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

ՏՅՈՐԵՆԻՍ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Ր

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

1964 Մայիս — Ապրիլ 1965

ՆՈՐ ԴԱՐԱԿՆԵՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆ

Մատենադարանի գիրքերու քիւիմ արագ աճումով դարակներու պակասը մեծապէս հասկնալի դարձած էր վերջին հինգ տարիները, սրտած ըլլալով որ այժմու մեր ունեցածները արդէն չէին բաւարարեր ստեղծուած պէտքին: Կարելի չէր տախտակ դարակներ շինել, ճկատելով ամոնց անյարմարութիւնը՝ գոյութիւն ունեցող պոզպտանայ գեղեցիկ դարակներու հետ ներկայացնելիք ամենաշղթանակութենէն զատ: Հետեւաբար, դիմում կատարուեցաւ Լոնտոնի Ս. Սարգիս եկեղեցիի համակալ Մարմինին եւ նոր դարակներու շինութեան համար 2150 Միւրիթի (2144-625 Յարգ. Տիմար) գումար մը տրամադրուեցաւ որպէս նուիրատուութիւն այն ծրագրի իրագործման համար: Ուրախ եմ յայտնելու որ այն իշխանական նուիրատուութիւնը կարելի դարձուց 100-է աւելի նոր դարակներու շինութիւնը, զոր ստանձնեց Պէրյուրէն Տիար Գ. Տամմիկեան: Ներկայիս կարելի է 50,000 նոր գիրքեր գետեղել, արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող 50,000 ետադրներէն զատ: Այս առթիւ ամգամ մը եւս հրապարակաւ կը յայտնեմք մեր խորին շնորհակալութիւնները Ս. Սարգիս եկեղեցիի համակալ Մարմինին, որ սիրով ընդառաջեց մեր դիմումին եւ գործը յաջողութեամբ պսակուեցաւ:

ԳԻՐԳԵՐՈՒ ՆՈՒՒՐԱՍՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պէտք է շեշտել որ գիրքերու նուիրատուութիւն-

ները անպակաս եղած էին այն Տարեշրջանին. զանազան հեղինակներ, գրավաճառներ, հաստատութիւններ եւ գրասէր անհատներ սիրայօժար կերպով նուիրած են 475 անուն գիրք, որոնցմէ 289 հատը հայերէն: Իւրաքանչիւր նուիրատուին առանձին շնորհակալական բացիկ զրկուած է, եւ ՍԻՈՆ-ի կողմէն վրայ կանոնաւոր կերպով կը հրատարակուին բոլոր նուիրատուներուն անունները: Պարտք կը զգանք կրկին անգամ յայտնել վեհաճմ բոլոր նուիրատուներուն մեր շնորհակալութիւնները:

ԹԵՐԹԵՐ ԵՒ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆՆԵՐ

Իրողութիւն է որ այս տարի աւելցաւ մասնատուած քերթերու եւ պարբերականներու քիւր: 14 տարիներ առաջ Մատենադարանին ընթերցարանի քերթերու քիւր միայն 80 էր, մինչ ներկայիս կը ստանանք մօտաւորապէս 280 տեսակ քերթեր, համադրներ, ամսագրեր, պարբերաքերթեր, որոնց կէտը հայերէն լեզուով: Այն քերթերը կը ստացուին եւրէ 4 տեսակով. ա) ՍԻՈՆ-ի հետ փոխանակութեամբ, նայնիսկ կարգ մը տարւ լեզուով քերթեր, բ) Ձերաբար արամադրուելով խմբագրութեանց կողմէ, գ) Տեղական արարական եւ այլ 5 քերթերու բաժանորդագրուելով:

ԵՆԵՐՄԱԿԱՆ

1964 Մայիս — Ապրիլ 1965 Տարեշրջանի Մատենադարանի ելուտական վիճակը հետևեալն է.—

Յ. Տ. Ֆիլս

1— Նոր գիրքերու զեման, կարգ մը քերթերու բաժնեդէնքերու եւ փոխանակութեամբ ստացուած գիրքերու համար եղած ծախք.	114-985
2— Մանր ծախք, դրոշմաթուղթ, նորագոյութիւնք, եւ.	151-045
3— Մատենադարանի գիրքերու եւ քերթերու կազմողչէք	125-000
4— ՍԻՈՆ-ի հետ փոխանակութեամբ քերթերու ծախք (Վճարուած ՍԻՈՆ-ի)	100-000
5— Ամսականք	180-000

Յարգ. Տիմար.— 671-010

ՍԱՀԱԿ ԳԱՍԵՆՅԱՆ

Քարտուղար Կիւլպէնկեան Մատենադարանի
Առաջ. Աթոռայն Սրբոց Յակոբեանց,
Ե Ր Ո Ւ Ս Ա Ղ Է Մ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ — ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● ԴՆ. 2 Յուլիս.— Վաղուան Համարձման տոնին աւիթով, կէսօրէն ետք ժամը 2-ին Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. զլիաւորութեամբ, միաբան հայրեր ինքնաշարժներով բարձրացան Զիթնեայ Լեռ, ուր Համարձման Սրբատեղւոյն վրայ կառուցուած մեր վրանամատրան մէջ պաշտուհեան երեկոյեան ժամերգութիւնն ու նախատանկը: Իրիկեազէմին կատարւեցան նաեւ «Եկեազէն» եւ Նսկման կարգերը, ու ապա գլխաւորին եւ առաւօտեան ժամերգութիւնները, որոնք նախազանեց չորշ. Տ. Կիրիշ Վարդապետ, Արարողութիւնները աւարտեցան գլխաւորեան ժամը 10-ին:

● ԵՆ. 3 Յուլիս.— ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՆ ՏԵՆԱՌ: Առաւօտեան ժամը 7-ին, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արեւս. զլիաւորութեամբ, միաբան հայրեր ինքնաշարժներով բարձրացան Զիթնեայ Լեռ եւ Հրաշափառնով մուտք գործեցին Համարձման Սըրբատեղին, ուր մեր վրանամատրան մէջ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարազը մատուց Գերշ. Հանդիսապետ Սրբազանը, Մայր Աթոռի Սիւնէ Ս. Էլ-միսիին փոխդուրսեան տարեկարձին տոթիով կատարուած Հայրապետական Միջինեցին եւ Ս. Պատարազին ետք Սրբաւայրի առջեւ կատարուած ՀԱնդատանքին նախազանեց Գերշ. Լուսարարապետ Սրբազանը:

— Կէսօրէն վերջ Մայր Տաճարին մէջ կատարուած ՀԱնդատանքին նախազանեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

● ԵՐ. 5 Յուլիս.— Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Համարձման վերնամատրան մէջ: Ժամաբարն էր չորշ. Տ. Ստեփանն Արշ. Աղոյրեան:

— Բ. Ծաղկադարէի նախատանկը պաշտուհեաւ Ս. Հրեշտակապետայ եկեղեցիին մէջ: Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

● ԿԻՐ. 6 Յուլիս.— Երկրորդ Մակաւաբար: Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուհեաւ եւ Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ: Ժամաբարն էր չորշ. Տ. Ներսիս Վրդ. Բապուճեան:

● ԵՐ. 12 Յուլիս.— Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Առաքելոց վերնամատրան մէջ: Ժամաբարն էր չորշ. Տ. Արշակ Արշ. Խաչատուրեան:

— Հոգեկալստեան մեծահանգէս նախատանկին ի Ս. Յակոբ Նախազանեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արեւս.:

— Իրիկեազէմին, Մայր Տաճարին մէջ կատարւեցան «Եկեազէն» եւ Նսկման կարգերը, Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

● ԿԻՐ. 13 Յուլիս.— ՀՈԳԵՎԱՍՏ: Բարեկեցումը նշանակաւ պահոց: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարազը Մայր Տաճարի Առաջ Սեղանին վրայ մատուց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արեւս. Ս. Պատարազի ընթացքին կարգացուեցաւ Յովհ. Սուրբերանի Հոգեկալստեան ներդրողը, որմէ ետք կատարուեցաւ Հոգեկանդատեան Հանդիսաւոր պաշտոն՝ Ս. Աթոռոյ Հանդուցեալ Պատրիարքաց Հոգեկներուն համար, նախազանութեամբ Գերշ. Տ. Սուրէն Արեւս.:

— Կէսօրէն ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած ՀԱնդատանքին նախազանեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս., որ ժամերգութիւնէն ետք կատարեց ընթերցումը Լամբրոնցիի Հոգեկալստեան ներդրողին:

● ԵՐ. 19 Յուլիս.— Է. օր Հոգեկալստեան: Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ Մայրավանքի տանիքին տրեւեակղզիով գտնուող Ս. Հոգիի Նուիրուած մատրան մէջ: Ժամաբարն էր չորշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր:

● ԿԻՐ. 20 Յուլիս.— Տիեզերական Նշանի մարգարէին: Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ: Ժամաբարն էր չորշ. Տ. Վաչէ Արշ. Իգնատիսեան:

— Ս. Հովսէփիանեց նախատանկին ի Ս. Հրեշտակապետ նախազանեց Գերշ. Տ. Սուրէն Արեւս.:

● ԲՆ. 21 Յուլիս.— Ս. Կուսմանց Հովսէփիանեց: Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ, իսկ Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ եկեղեցիի աւանդատան՝ Ս. Հովսէփիէի մատրան մէջ: Ժամաբարն էր չորշ. Տ. Վաղարշ Արշ. Խաչատուրեան:

● ՈՐ. 25 Յուլիս.— Նախատանկին ի Ս. Յակոբ Նախազանեց Գերշ. Տ. Սուրէն Արեւս.:

● Եր. 26 Յունիս.— Ս. Կորմ մերոյ Գրիգոր Լուսավորչիմ իմի զվիրապետման տօնին առիթով, Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւանդատան՝ Ս. Լուսավորչի սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգւ. Տ. Սամուէլ Արղ. Աղայեան:

— Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ Նախազանց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս., որմէ ետք, ըստ սովորութեան, երգուեցաւ «Տէր Ողորմեա»:

● Կիր. 27 Յունիս.— Տօմ Կաթուղիկէ Եկեղեցւոյ Ս. Էլմիսմէի: Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարազեց Հոգւ. Տ. Տաթև Արղ. Դարիպեան: Ս. Պատարազի ընթացքին կատարուեցաւ «Հայրապետական Մատթանք», նախողաճութեամբ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս.: Ապա Հոգւ. Տ. Կիւրեղ Վրդ. Գարիկեան կուս քարոզով ժը պանծացուց Ս. Էլմիսմէի դերը ժեր ժողովուրդի կհանրին մէջ՝ իրբեւ հոգեւոր-մշակութային եւ Հայ ողբկանութեան կեդրոն, զորէն ոյժ վտարանդի Հայ բնկորներուն:

— Կէսօրէն ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ «Անդապտան»: Հանգիստապետն էր Գերշ. Տ. Նորայր Եպս:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆՔ

● Գլ. 1 Յունիս.— Ամեն Պատրիարք Ս. Հայրը եւ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. վերադարձան Անթիքիտաճն, ուր մեկնած էին ներկայ ըլլալու Միւսոսեօրհնութեան:

● Ուր. 4 Յունիս.— Երեկոյեան, Իսախոյ աղ-

գային տօնին առիթով, Իսախան Հիւպատոսարանին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցաւ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Արանեան, ընկերակցութեամբ Տիար Կ. Հինդլեանի:

● Կիր. 6 Յունիս.— Երեկոյեան, Շուէտի աղբ. տօնին առիթով, Շուէտական Հիւպատոսարանին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցաւ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս., ընկերակցութեամբ Աւագ-Քարազման Հոգւ. Տ. Գէորգ Վրդ. ի եւ Տիար Կ. Հինդլեանի:

● Եր. 12 Յունիս.— Երեկոյեան, Անգլիոյ էլեկտրակէժ Բ. Քաղաւի ձնեղեան տարեգարմին առիթով, Բրիտանական Հիւպատոսարանին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղաւ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս., Գիւսանապետ Հոգւ. Տ. Շահէ Վրդ., Տիար, Տ. Գէորգ Վրդ. ի եւ Տիար Կ. Հինդլեանի:

● Կիր. 27 Յունիս.— Երեկոյեան, Ն. Ս. Պողոս 2. Պապի գահակալութեան 2-րդ տարեգարմին առիթով, Լատինաց Պատրիարքարանի եկեղեցիին մէջ մատուցուած Ս. Պատարազին եւ կատարուած գահաբանական մաղթանքին ներկայ գտնուեցաւ Գերշ. Տ. Սուրէն Արքեպս., ընկերակցութեամբ Հոգւ. Տ. Գէորգ Վրդ. ի եւ Տիար Կ. Հինդլեանի:

● Գլ. 30 Յունիս.— Երեկոյեան, Նոյն առիթով Պապական Նոյնրակին կողմէ Զիթենեայ Լեւոն իր քնակարանին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցաւ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. ի եւ Տիար Կ. Հինդլեանի:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԳԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՅ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

13 Մայիս 1965, Հիմզարբի օր, Ս. Թարգմանչայ Երկրորդական Վարժարանին ներս լինելու գտած դպրոցական 1964-1965 տարեշրջանի դաստանդուքի մասին: 15 եւ 16 Մայիսի օրերը եւ կիրակի օրերուն ալ Վարժարանը ունեցաւ իր Տարեկան Պաշարը, իսկ 19-20 Մայիս՝ ամսականի բնագրի մասին, որոնց յայտարարեցին դպրոցական տարեկանի համագումարները: Մտորն ամեն հակիրճ ձևաբար կանգնեց:

Ս. ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՏԱՀԱՆԳՈՒՄ

Գ. ԱՄՎԵՐՔԻ ՀԱՆԳԻՍ

ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻՆ

Տեղի ունեցաւ Կիրակի, 30 Մայիսի կէսօրէ ետք ժամը 4-ին, Ժառանգաւորաց Վարժարանի մարզադահլիճում, ի ներկայութեան միտքան հայրերու եւ ասուարարութիւն ժողովուրդի:

Մարզիկներու տողանցքին եւ արքայական քայլերգին վերջ, շուրջ երկու ժամը հանդիսականները վարժիչին դպրոցին ներս տարուած Ֆիզիքական լուրջ դաստիարակութեան մարտանք մը ճիշդին տրգիւնը: Տղոց նոր մարզիչ՝ Պր. Արմենակ Պատմահան եւ աղկանց մարզիչ Օրդ. Շուշան Յովսէփեան ըրած էին իրենց կարելիք՝ մարմնամարզի միջոցաւ մեր նոր սերունդը կայտառ ու տողի վահանելու համար: Այս տարի, ընդհանուր խաղացանակին վրայ աւելցած էին զուգընթաց աշխատանքներ: Աշակերտութիւնը՝ ամէն թէ աղկով բաժնուած էր երկուական խումբերու, նախընթաց տարիներու նման: Վաղի, ոտուի, գլխաւորապէս, պարանոցաւորութեան եւ ալ խաղերու ընթացքին վարժարանի աշակերտները ցուցաբերեցին մարզական լաւ ոգի եւ անբացան լուսագոյն արգիւններու:

Դատահանդէս աւարտին, Հոգի. Տեսուչ Ս. Կիրակի Վրդ. Գարիկեան տարաներով պարգևատրեց յաղթող մարզիկները, ինչպէս նաեւ տարւոյն ընթացքին կատարուած մարզական զանազան խաղերու մէջ առաջնութիւն չհանդիսեցին ու խմբակոտները:

Բ. ԱՄՎԵՐՔԻ ՀԱՆԳԻՍ

ՄԱՆԿԱՎԱՐՄԱՆ ԲԱԺՆԻՆ

6 Յունիս 1965, Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 4-ին, Ժառանգաւորաց Վարժարանի շէնքերուն մէջ կատարուեցաւ Ս. Թարգմանչայ Մանկապարտեղի Ամսականի Հանգը, ի ներկայութեան Հոգեւոր Հայրերուն, ծնողներու եւ հանդիսականներուն:

Մանկական արտասանութիւններով, երգերով ու հանելիկ պարերով Մանկապարտեղի փոքրիկները մօտ երկու տարեկան ներկայութեան խնայողութեան եւ հրուսաւոր ծափեր: Ստացուած արգիւնքը, ինչպէս Հոգեւոր Տեսուչ ընտանիքի փակման խօսքին մէջ, լուսաւորն ապացոյցն էր բազմամայ Մանկապարտեղականութեան Օրդ. Տիգրանեանի նախապատեանի եւ իր օգնական երկու ուսուցչուհիներուն տարուան մը հոգեւոր ու սրտեանքն աշխատանքին:

23 Երկու փոքրիկներ իրենց վկայականները ըստացան Տեսուչ Հօր ձեռքէն, յառաջիկայ տարեշրջանին անցնելու համար նախապարտեղի բաժնի:

Հանգը փակուեցաւ Տեսուչական աղօթքի երգեցողութեամբ եւ Տեսչին զգուշանելով:

20 Յունիսի երեկոյան ժամը 7-ին տեղի ունեցաւ Ս. Թարգմանչայ Վարժարանի Երկրորդական Բաժնի Ամսականի Հանգը, դարձեալ Ժառանգաւորաց Վարժարանի շէնքերուն մէջ: Հանգըն կը նախագահէր Լուսաբարապետ Գրդ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս Աւանեսն:

Նախաւորով որ այս տարի յիշատակէն է Հայկական Մեծ Եղեռնին, Տեսուչին զօգնելու դաշտափար: Ունեցած էր հանգընին առաջին մասը յաղկանքներու այդ նպատակին, մեր նահատակներու ոգեկոչումը ընող առնախօսութիւններով, մենեղներով եւ ուղեւորներով, ինչպէս նաեւ հանգստեան շարականներին երգեցողութեամբ: Աւարտական դաստիարակի զբիթ բոլոր աշակերտները մաս ունէին յայտագրին մէջ:

Հանգընի երկրորդ բաժինը նուիրուած էր վերածաղկած ներկայ Հայաստանին: Դարձեալ ընթացաւ կարծաւորներու կողմէ տրուեցաւ Հայաստանի անկախութեան պատմական, ինչպէս նաեւ ամփոփ պատկեր մը՝ ներկայ Հայրենիքի սահմաններէն ներս դիտական, զեղարուեստական, մշակութային, ճարտարաբանական եւ ալ մարզերու մէջ իրադրուած նորահասակներուն՝ Թիւրքիոյ եւ փաստացի տուականներով: Նշան խմբերէն՝ նուիրուած վերածաղկած Հայրենիքին: Երկու մասերուն ալ խմբերը ներքէն ձեռնառարկէն կը զեկավարէր Վարժարանի երաժշտութեան ուսուցչի Հոգի. Տ. Արշակ Արք. Պատմաւորին:

Հանգընի երրորդ բաժնին սկիզբը, Տեսուչ Տ. Կիրակի Վրդ. Գարիկեան կարգաց Վարժարանի միամեկ զորոնեցութեան մանրանքն տեղեկագրէր, զոր կը հրատարակէր «Միտք» այս թիւով: Հրաժեշտի յուշի երգէն եւ լրանաւարտունի օրերի մը արտասանած խնամքն ուղեւորէն հաջ, կատարուեցաւ վկայականներու եւ քցանակներու բաշխումը, ձեռամբ Լուսաբարապետ Գրդ. Հօր: Ընթացաւարտներուն թիւն էր 14, 5 մանկ եւ 9 աղջիկ: Մրցանակներ ստացան զանազան ճիւղերու մէջ դուրս աշխատանք ցուցաբերած աշակերտներ՝ Երկրորդական Բաժնի եւ Նախապարտեղի բոլոր դասարաններէն:

Լուսաբարապետ Արքեպիսկոպոս յորդորական փակման խօսքով ու օրհնութեամբ ու զեղեղնէն վերջ տաւ տպաւորիչ այս հանդիսութեանը:

«ՍԻՈՆ»-ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ ԸՆԿԵՐՈՒՄԵՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՆԸ
ԴՆՈՐՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՅ ԵՆ ՀԵՏԵԻՆԱԿ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Նրանք Երբեք չեն վերադառնում — Անգլ. Թրգմ. Հեծեթի Մասունան, Նուէր Մ. Ղարաբեկ-
եանէ: Թեհրան, 1959, Տպ. Մոզերն, էջ 64:

Դափնեպակ — Նուիրուած Հ. Ե. Ընկերակցութեան երեսնամեակին, Նուէր Հ. Ե. Ը.—ի Կեդ-
րոնական Վարչութեան: Պէյրուս, 1964, Տպ. Շիրակ, էջ 210:

Լուսաբ — Յուշադրութիւն Ս. Հովհաննիս (Նուիրատու): 1964, էջ 32:

Պատարագամատոյց կամ հորիշատեսութիւն Սրբայ Պատարագի — Թարգմանեաց ի բուն իսկ գրա-
բար բնագրէ յանգղիական ժիրայր Միսաքեան (Նուիրատու): Պոսթրն, Տպ. Հայրե-
նիք, 1960, էջ 82 և 29:

Կարմրանք վերածի՜մ — Թրգմ. Նուարդ Թաթարեան (Նուիրատու): Իսթանպուլ, 1933, Տպ.
Տօղու, էջ 260:

18-րդ դարու իսթանպուլ — Հ. Ղ. Ինճէճեան: Թրգմ. Թրքերէնէ Հրանդ Տ. Անդրէասեան
(Նուիրատու): Իսթանպուլ, 1956, Տպ. Իսթանպուլ, էջ 191:

Ամաւորս Ուղիւ — Անգլանիկ Արարատ (Նուիրատու): Պէյրուս, 1964, Տպ. Սեւան, էջ 87:

Խաթիւնէն Հնաւ — Արճէն Դարեան (Նուիրատու): Պէյրուս, 1964, Տպ. Առլաւ, էջ 189:

Հաւատի Շղեր — Վեր. Կ. Թիլքեան (Նուիրատու): Հատար Ա., Պէյրուս, 1964, Տպ.
Սեւան, էջ 76:

Աշխարագրութիւն Արդի Հայաստանի — Յարութիւն Մ. Վրդ. Մուշեան (Նուիրատու): Պէյ-
րուս, 1964, Տպ. Սեւան, էջ 108:

Ի Սեր Հայ Լեզուի Եւ Գրականութեան Մտքութեան — Մ. Տէր Գրիգորեան (Նուիրատու):
Փարիզ, Տպ. Արաբ, էջ 62:

Փերիայի Հայ Աշուղները — Լ. Գ. Միսասեան (Նուիրատու): Թեհրան, 1964, Տպ. Մոզերն,
էջ 249:

Տեղափոխկամ Ալլոմ — Աւ. (Նուիրատու): Ե. Հատար, 1964, Թիւ 5(53):

Եւ Խ. Ուրիշներ — Զարեհ Խրախունի (Նուիրատու): Իսթանպուլ, 1964, Տպ. Էրտրէս, էջ 71:

Գար Կաթիկներ — Զարեհ Խրախունի (Նուիրատու): Իսթանպուլ, 1964, Տպ. Սիրուս, էջ 70:

Հնամէն Հայրենակամ — Արա-Զափեան (Նուիրատու): Պէյրուս, 1964, Տպ. Սեւան, էջ 177:

Օրացոյց 1965 — Ս. Յակոբյան Տպարանի, Երուսաղէմ:

Բափի Օրացոյց — Տաճատ Գողոսեան (Նուիրատու): Թեհրան:

Օրացոյց 1965 Թաւուկիմի Գրիստոսի — Ա. Քենյ. Եղգարեան: Նոր-Ջուզ, Տպ. Ս. Ան-
հափրէկեան Վանուց:

Օրացոյց 1965 — Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, Անթիլիան:

Աստուածաշնչկամ ճաշու Ընթերցանածներ — Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւն. ԻԱ. Տարբ, 1965:

Տօնացոյց 1965 Տարւոյ — Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցի, Փարիզ:

Ընդհանուր Տեղեկագիր Հ. Բ. Ը. Միութեան — 1962 և 1963: էջ 53 և 55:

Ժամանակագրութիւն կամ Տարեկամ Եկեղեցական — Ստեփանոսի Թաւաշ: Հրատարակեց

Հ. Համազասպ Ոսկեան: Նուէր Գ. Կիլիկիական Հիմնադրութեան: Վիեննա, 1964,
Տպ. Միթթարեան, էջ 231:

Մտուր Խ. Լայ — Էլիզ Մէլտեքեան (Նուիրատու): Փարիզ, 1964, Տպ. Տէր Յակոբեան,
էջ 250:

Աշմա Գիւ — Գ. Քալիքեանի (Նուիրատու): Պէյրուս, 1964, Տպ. Սեւան, էջ 217:

Մեր Կենսաբանական Յաւեր Խ. Նիւր Է 3 — Տէթ. Վարդ Շիկահեր (Նուիրատու): Իսթան-
պուլ, 1965, Տպ. Օլա, էջ 32:

Ս. Գիլքէն Յալքեր Խ. Տօնի — Բովճա Ա. Քենյ. Շիկահեր (Նուիրատու): Իսթանպուլ, 1964,
Տպ. Օլա, էջ 203:

Ով Տէր, Խօսէ — Քաղեց Գ. Պ. Անճէճեան (Նուիրատու): Պէյրուս, 1965, Տպ. Տօնիկեան, էջ 24:

Հայրենի Գիւ — Մատուր Գէրգէրեան (Նուիրատու): Փարիզ, 1964, Տպ. Տէր Յակոբեան,
էջ 163:

Մեծապատիւ Մարգարեան — Թ. Գալուսեան: Արաբերէնի Թարգմանեց Նիզար Խալիլ:

Նուէր Հարթօնէն: Հայեց, էջ 139:

Յուշադրանք Անտիս Մ. Գալիմիարեանի — Վանէ Կիլիկիական: Նուէր Գ. Համալեանէ:
Պէյրուս, 1965, Տպ. Տէր Սահակեան, էջ 222:

Տիպար Ուսուցիչը — Եովհաննէս Գուճիգեան: Նուէր Ե. Գուճիգեանէ: Երուսաղէմ,
Տպ. Սրբոց Յակոբեան, 1965, էջ 23:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

<u>ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ</u>		<u>Էջ</u>
Դպրացական Հունձձքը	Ա. Գ.	213
<u>Ս. ԳՐԱԿԱՆ</u>		
Ստաբականք	Ե.	216
Մենուայ Մովսիս Շուրջ Գտնուող Ձեռագիրները		
Եւ Նոր Կտակարանի Գիրքերը	Ներսէս Վրդ. ԲԱՊՈՒՋԵԱՆ	220
<u>ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ</u>		
Երից Վարդապետաց	ԱՐՄԷՆ ԵՐԿԱԹ	226
Աղօթք Առաւօտեան	ՀՄԱՅԵԱԿ ԳՐԱՆԵԱՆ	227
<u>ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ</u>		
Յիւստնֆիլոյ Հայերէն Ձեռագիրները	ՋԱԼԷՆ ՎՐԴ. ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ	228
Հայ Երածիտ Վարդապետներ	ՋՕՀՐԱՍ ՍՐԿ. ՇԱՄԼԵԱՆ	232
<u>ՊՈՏՄԱԿԱՆ</u>		
Հայ Երուսաղէմը Դարերու Մէջէն	ՎԱՀՐԱՄ ԿԵՓՔՅԵԱՆ	235
<u>ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ</u>		
Հայ Դպրացը Եւ Արդի Մանկավարժութիւնը	ԱՐԱՅ ԳԱՍՏՅԵԱՆ	239
Տարեկան Տեղեկագիր Ս. Թարգմանչաց		
Երկրորդական Վարժարանի	ԿԻՐԵՂ ՎՐԴ. ԳԱՐԻԿԵԱՆ	243
Տարեկան Տեղեկագիր Իզրաշեան-Կիւլլենկեան		
Վարժարանի	ԱՆԱՀԻՏ ՈՍԿԵՐԻՋԵԱՆ	249
Տեղեկագիր Երուսաղէմի Կիւլլենկեան		
Մատենադարանի	ՍԱՀԱԿ ԳԱՍՏՅԵԱՆ	251
<u>Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ</u>		
Եկեղեցականք-Բնականք		252
Պատմականք		253
Տարեկան Հանդիսութիւններ Ս. Թարգմանչաց		
Երկրորդական Վարժարանի		254
Յանկ Խմբագրութեան Եւ Գ. Կիւլլենկեան Մատենադարանի Նուիրած Գիրքերու		255
Բովանդակութիւն		256

«ՍԻՈՆ»ի վերաբերեալ տւեալ թղթակցութիւն և առաջին կատարել հետեւեալ հասցէին. —

MR. ARA KALAYDJIAN, REDACTION OF «SION»,
P. O. BOX 4001, JERUSALEM - JORDAN.

«ՍԻՈՆ»ի տարեկան բաժնեգինն է Ամերիկայի համար՝ 5 Ցուար
բուր այլ երկիրներու համար՝ 1 Սթերլինգ

تصراها - بطريكية الارمن الارثوذكسي المدير والحرر المسؤول - صاحب النياقة رئيس الاحافه هايكازون أبراهاميان
يوليو ١٩٦٥ طبع في مطبعة دير الارمن - القدس العدد ٧

PROP' - HIS BEATITUDE THE ARMENIAN PATRIARCH OF JERUSALEM, ARMENIAN PATRIARCHATE, ED' - ARCHBP. HAIGAZOUN ABRAHAMIAN,
ARMENIAN CONVENT, JERUSALEM. PRINTED BY THE ARMENIAN CONVENT PRINTING PRESS, JERUSALEM